

Duplum

N 12576
B. Vjazemski, V. Gilj

Yksikokous

SEINALEHT

Koostamine
ja
väljaandmine



RK POLIITILINE KIRJANDUS 1941

A-12.346

Duplum

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

SEINALEHT

1934

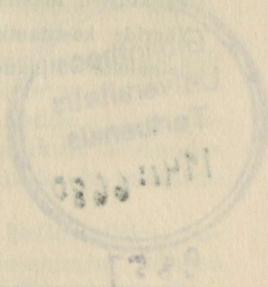
1934

B. VJAZEMSKI, V. GILJ

1941

SEINALEHT

KUJUNDAMINE
JA
VÄLJAANDMINE



RK „POLIITILINE KIRJANDUS“ TALLINN 1941

SISUKORD

	Lk.
Teha seinaleht kultuurne, vastuvõetav ja kaunis . . .	5
Mida mõistame sõna „murdmine“ all	6
Ajalehetehnika on poliitika	9
Ajaleht ja lugeja	11
Ajalehe formaat ja veergude laius	13
Lehe nimi ja „pea“	15
Kõik välja eraldada — tähendab mitte midagi välja eraldada	19
Teemalt ühesuguse materjali väljaeraldamine	22
Kus on seinalehes kõige nähtavam koht?	26
Materjali plaanimine	29
Tehnilised vead plaanisel	38
Pealkiri ja tiitel	42
Anname lugejale heakvaliteedilisi illustratsioone . .	45
Väljatõsted tekstis	48
Värvide kasutamine	50
Seinalehe väljaandmise tehnika	53



Vastutav toimetaja A. Raadik. Tehniline toimetaja K. Vanaveski.
 Ladumisele antud 21. III 1941. Trükkimisele natud 14. V 1941.
 Paberiformaat 61×86 sm. Trükipoognas 33,98 tuhat täheruumi.
 Trükipoognaid 3½. Arvutuspoognaid 2,77. Autoripoognaid 2,18.
 Trükikoja tellimise nr. 1039. Tiraaž 10 000. MB-5538. RK „Poliitiline
 Kirjandus“, Tallinn, 1941. a. Trükikoda „Ühiselu“, Tallinn, Pikk 42.

Б. ВЯЗЕМСКИЙ, В. ГИЛЬ
 Стенная газета. Оформление и выпуск (На эстонском языке)

TEHA SEINALEHT KULTUURNE, VASTUVÕETAV JA KAUNIS

Viimaseil aastail on nõukogude lugeja poliitiline ja kultuuriline tase ja tema nõudmised mõõtmatult kasvanud.

Lugeja nõuab täieliku õigusega sisult huvitavaid, väliselt kauneid ajalehti ja seinalehti. Teda ei rahulda hallid, eba-meeldivad seinalehed, mida meil kahjuks küllalt sageli esineb. Kõrvuti sellega avaldab lugeja õiglast protesti kirevuse, liigse ereduse ja väljamõelduste vastu just seinalehe kujunduse alal, mis mõnikord varjab tema nõrka sisu.

Seinaleht peab oma kujunduselt olema maksimaalselt kaunis, samal ajal aga selge, lihtne ja mõistetav.

Vladimir Iljitš Lenin esitas korduvalt nõude „...propa-geerida, organiseerida ja agiteerida võimalikult arusaadavalt, võimalikult selgesti ja elavalt nii linna- ja vabriku-„tänavale“ kui ka „külale“.

See nõue kehtib täiel määral niisuguse bolševistliku propaganda, agitatsiooni ja masside organiseerimise võimsa relva kohta, nagu seda on meie seinalehed. Me peame seinalehti kujundama nii, et nad tõmbaksid endale lugeja tähelepanu, et lugeja võiks kergesti orienteeruda seinalehel avaldatud materjalis, võiks selle kergesti läbi lugeda ning tutvuda kõigi artiklitega ja sõnumitega.

Hästikujundatud seinalehes võib lugeja kergesti leida temale vajaliku artikli, sõnumi. Kõige tähtsam materjal seinalehes paistab silma niipea, kui lugeja sellele läheneb.

Selline juhtiv materjal on siis hästi esitatud, kui see asetseb kõige nähtavamal kohal ja kannab selget, kaunist pealkirja. Teksti tähed, pealkirjad on silmapaistvad oma kujult ja värvide ilmekuselt ning selguselt. Lugeja võib kerge vaevaga läbi lugeda kõik artiklid ja sõnumid, pingutamata silmi. Sellises seinalehes kogu tema välisilme meelitab lugejat, kergendades maksimaalselt selle sisu vastuvõtmist ja omandamist.

Pole raske kujutella ka seesugust seinalehte, kus pole hoolitsetud hea välimuse, lugeja mugavuste eest. Seesuguses seinalehes on materjal paigutatud läbikaalumatult, kaootiliselt, arvestamata selle poliitilist tähtsust. Pealkirjad on kas „pimedad“, tekstist mitteerinevad, või vastupidi — on mõõteilt ja värvidelt liiga kirjud ja karjuvad. Tekst aga on kirjutatud nii väikeste, ebaselgete tähtedega, et lugejal on sellist seinalehte üldse raske lugeda.

Seinaleht peab kultuurne olema mitte ainult sisult, vaid ka vormilt. Ainult seesugune seinaleht, kus kujundamiseks kasutatud tehniliste vahendite kogu mitmekesisus vastab sisule, kus see kujundus on lihtne, selge ja mõistetav, — võib seinaleht hästi täita oma kollektiivse propagandisti, agitatori ja organisaatori osa.

Käesoleva raamatu ülesanne on — aidata seinalehe toimetajal õppida oma lehte kujundama poliitiliselt kirjaoskuslikult, kultuuriselt, vastuvõetavalt ja kaunilt.

MIDA MÕISTAME SÕNA „MURDMINE“ ALL

Iga meie ajalehe (trükitud ja seinalehe) kujundamine oleneb tema sisust, on viimasest olenev. Ometi ei ole kujundamine passiivne element. Alludes sisule, mõjustab kujundamine samal ajal aktiivselt ka sisu, kaasa aidates tema ulatuslikemale vastuvõtule lugejate poolt.

Juba enne kõige pealiskaudsematki tutvumist lehe sisuga

lugeja tajub silmaga välist vormi, ja see vorm sunnib nii või teisiti vastu võtma sisu.

See olukord on täiesti reegliäärane ning tõendatav paljude näidetega. Võtame neist kõige lihtsamad. Oletame, et vaadeldes ajalehe külge meie näeme sõnumit, mis on esitatud suuremate tähtedega või kirjutatud kujult erinevas kirjas, või lõppeks — mitte tavalises üheveerulises, vaid kaheveerulises laokaustas. Ilma seda sõnumit lugemata teeme järelduse, et ta on teistest tähtsam, ja see tuleb läbi lugeda esimeses järjekorras. Vastupidi, vaadeldes lehte, milles peagu kõik on kirjutatud suurema kirjaga, ja leides sõnumi, mis kirjutatud väiksema kirjaga, me järeldame, et see sõnum on vähem tähtis kui teised, mis on kirjutatud suurema kirjaga.

Neist näiteist nähtub, et materjali esitamise viis, tema kujundamine võib kergendada või raskendada silmaga tajutava materjali vastuvõtmist, s. o. määrab lähenemise sisule. Toodud näited kinnitavad ajalehe vormi aktiivset mõju sisule, nende vastastikust olenevust.

On täiesti selge, et ajalehe kujundamise küsimuse ainus õige lahendus on seesuguse vormi ja murdmisviisi valik, mis vastab sisule, soodustab lugejal selle sisu omandamist.

Seepärast me ei mõista „lehe murdmise“ all numbri mehaanilist koostamist üksikosadest, kirjutustest, joonistustest, fotodest jne., vaid materjali paigutussüsteemi (tema asetust ajalehe leheküljel) mitmesuguste tehniliste võtete ja vahendite kasutamise teel.

Kõige olulisem ajalehe murdmisel on oskus õieti määrata materjali tähtsus, tema aktuaalsus, ja olenevalt sellest paigutada kõige tähtsam materjal ajalehes nähtavale kohale ja varustada ta selge, kirja iseloomult ja värvilt silmapaistva pealkirjaga.

Välja tõstes murdmisel kõige aktuaalsema materjali, me just sellega organiseerime temaga tutvumist, mõjustame lugejat, sundides teda esimeses järjekorras läbi lugema just selle tähtsa poliitilise materjali.

Kuid tähtsa materjali asetamisest ajalehes nähtavale ko-

hale ei ole veel küllalt. Selleks, et lugeja tähelepanu oleks täielikult keskendatud vajalikule materjalile, tuleb kasutada veel rida tehnilisi vahendeid. Siin on lehe kujundaja käsutuses terve rida võimalusi — mis nõuab ainult tarka ja arukat kasutamist.

Materjali iseloomule vastav kirjade valik, artiklite ja sõnumite paigutamine erinevale arvule veergudele, kirjutamine erinevale laokaustale, artiklite või sõnumite esiletõste joonte, raamide, ilustuste, mitmekesiste värvide abil, tähtsate kohtade väljatõstmine tekstis allakriipsutamise teel joontega, jne. — need on tehnilised vahendid, mis aitavad kaasa lugeja tähelepanu suunamisel materjalile.

On täiesti selge, et ajalehetehnika kõigi loetletud vahendite ja võtete kasutamine nõuab teatavat oskust ja, peaaegu möödutunnet. Vilumatuid „murdjaid“, kellel on kalduvust kirevusele, varitseb alati oht sattuda nende tehniliste vahendite kasutamisel liialdustesse. Sel juhul me ei kergenda lugejal lehe sisuga tutvumist, vaid vastupidi — liigse kirevusega vähendame tema tähelepanu.

Sageli juhtub ka seda, et seinalehe koostaja — „murdja“, püüdes saavutada võimalikult kaunist välisvormi, eksib materjali õige asetuse vastu või teadlikult ebaõieti suurendab ja muudab eredalt värviküllaseiks teisejärgulise tähtsusega sõnumite pealkirjad, nõrgendades sellega ajalehe juhtiva materjaliga tutvumist.

Nii need kui ka analoogilised näited tõendavad katsete tagajärjetust eraldada murdmisel ajalehe vorm tema sisust. Liigne hoolimatus seinalehe välise ilme eest võib nõrgendada ta sisu ning lehe agitatsioonilist, propagandalist ja organiseerivat mõju lugejaile.

Hea ja eeskujulik seinalehe koostamine võib ja peab tuginema ainult vormi ja sisu ühtsusele.

Oma vastutusrikka ülesande täidab „lehe murdmine“ edukalt ainult sel juhul, kui poliitiliselt laitmatu materjali paigutus vastab lugemiseks mugavale, tehniliselt kirjaoskusele materjali väljatõstmisele ja kujundamisele ning aja-lehe üldiselt maksimaalselt kaunile välisilmele.

AJALEHETEHNKA ON POLIITIKA

Kaugeltki mitte kõik seinalehtede toimetajad ei arvesta küllaldaselt kujundamise tähtsust. Teatavat liiki toimetajate seas esineb väärarvamus, et lehe kujundamisega neil ei tarvitse tegelda, et töö selle osa võivad nad usaldada kellele tahes joonistada oskavale seltsimehele. Teda võetakse toimetuse kolleegiumi ainult seepärast, et ta on „kunstnik“.

Just seesuguseist ajalehejuhtidest, kes ajalehe kujundamise usaldavad teistele, kirjutas „Pravda“ artiklis „Ajalehetehnikast ja hooletuist toimetajaist“:

Toimetajad, kes imesteldava kergusega loovutavad ükskõik kellele ajalehe kujundamise, tema murdmise, ei tea, et ajalehetehnika on poliitika; et toimetaja, kes ei ole ära õppinud murdmist, ei tunne seda — on halb, kõlbmatu juht.“

„Mõnikord ei huvita upsakat toimetajat ajalehe murdmine ega kujundamine üldse. Temale on see töö häbiks, ei ole näo järgi. Seda kasutab aga vaenlane, et seesuguste toimetajate tehnilise kirjaoskamatus e peita oma kahjurlikku tegevust.“

„Pravda“ kirjutas ajalehtede toimetajaist. Kuid need read käivad täielikult ka seinalehtede toimetajate kohta. Kujundamise alahindamine viib ka need lehed kõige jämedamate poliitiliste vigadeni.

Kuidas ei peaks lugejad pahandama, kui näiteks seinalehes eesrindlike tööliste grupipildi all seisab järgneva sõnumi pealkiri „Sõrgivad sabas“. Selles pealkirjas võidak näha pildi allkirja!

Ühes seinalehes aetas mõtlemata toimetaja oma allkirja järgmise „pärl“ alla: lehte on paigutatud loosung „Kõik ametiühingukomitee valimistele!“, kohe loosungi alla on joonistatud karikatuur masinistist, kes on kujutatud rusikat näitava raevunud naisena. Väga ebasõbralikult kutsub leht oma lugejaid valimistele! Siingi on nii rumalus kui ka poliitiline viga — toimetaja kõnesoleva hooletuse tulemus.

Seinalehe „Artelli Hää“ toimetaja võimaldas oma kunstnikul moonutada seltsimeeste Lenini ja Stalini portreid.

Seinalehe „Niidirull“ toimetaja oma seinalehes tegi oma süü läbi toorest nalja... iseenese üle. Ühes numbris trükkis ta ära sõnumi pealkirjaga „Viisakuseta arvestajad“. Sõnumi teksti järel oli paigutatud sõnumit illustreeriv kohaliku kunstniku poolt andekalt tehtud karikatuur. Karikatuur kujutas loomanäoga sõimlevat inimest. Ja vahenditult joonistuse all seisis seinalehe vastutava toimetaja allkiri: „Lepeškin.“

Millised on põhilised vead seinalehtede kujundamise alal, mida toimetavad hooletud inimesed, kes ei pööra vajalikku tähelepanu ajalehetehnikale?

Ajakirjas „Bolševik“ nr. 16 (1937. aastast) avaldatud artiklis „Mõningad vaenliku tegevuse meetodid ajakirjanduses ja meie ülesanded“ annab artikli autor põhjaliku vastuse sellele küsimusele.

Ta peatub esimeses järjekorras trükivigadel ja kirjutab:

„Eriti laialdaselt on trükivead levinud viimase kahekolme aasta kestel. Seejuures erinesid need trükivead enamikust endistest tavalistest trükivigadest seepoolest, et nad moonutasid lause sisu nõukogudevastases vaimus. Kõige sagedamini on trükivigade tehnika järgmine: asendatakse üks-kaks tähte sõnas või jäetakse üks täht välja, ja kogu lause omandab kontrrevolutsioonilise sisu.“

„Sageli kaob ära eitav „ei“ või „päris süütult“ asetatakse teisele kohale koma, ja kõike seda tehakse selleks, et jämedalt moonutada sisu.“

Artiklite, sõnumite ja illustratsioonide halb paigutamine leheküljele ja toimetaja valvsuse nürinemine sel alal võivad samuti sageli viia kõige jämedamate poliitiliste vigadeni.

„Kahjurlikkus sel alal“, kirjutab ülalpool tsiteeritud artikli autor, „on vägagi mitmekesine. Kord see avaldub fotode või karikatuuride ja plakatite tiitlite üksikute suurte pealkirjade kontrrevolutsioonilises kombinatsioonis. Teistel juhtudel moonutatakse töös tundmatuseni ülesvõtted...“

Me tõime juba näiteid materjali meeleepahatekitava paigutamise ja fotode moonutamise kohta mõnedes seinalehtedes. Oleks ebaõige arvata, et trükivigade suhtes on seinalehtedes kõik korras. Koguni vastupidil See on kõige õrnem ala. Mõned seinalehed otse „kirendavad“ trükivigadest.

Õnneks ei vii nende lehtede poolt läbilastud suurem osa vigu sisu poliitiliste moonutamiseni. Senini on seesugused lehed propageerinud „ainult“ kirjaoskamatust, kuid pole mingit veendumust, et nende toimetajad ei lase juba homme läbi jämedat poliitilist vigal

„Bolševistliku ajakirjanduse traditsioonide hulka kuulub tähelepanelikkus ajalehetöö kõigi detailide vastu. Lenin ja Stalin, selle ajakirjanduse suurimad toimetajad ja organisaatorid, hindasid ajalehetehnikat alati kõrgelt. Lenini poolt toimetatud „Iskras“ trükivigu ei olnud. Kõik korrektuurid tegi Lenin ise. „Sotsiaaldemokraadi“ veergudel arvutas kirjamärkide arvu ja valis ning märkis välja kirjad Lenin ise. Batumi pörandaaluseis trükikodades jälgis Stalin ise bolševistlike proklamatsioonide äratõmmete kvaliteeti. Bolševistliku ideelisuse ühendamise asjaliku tähelepanuga väiksemate tehniliste detailide vastu ongi Lenini-Stalini stiil ajalehetöös“ („Pravda“ 14. märtsist 1937).

Nii töötasid ajalehtede juures meie suurimad toimetajad ja organisaatorid Lenin ja Stalin.

Toimetaja kannab täit vastutust seinalehe kujundamise eest. Ta pidagu meeles, et leht on valmis alles siis, kui toimetaja pärast seda, kui leht on läbi käinud kõigist valmimisastmetest, on tähelepanelikult ja valvsalt lehte kontrollinud veel kord igakülgsest enne seinale paigutamist.

AJALEHT JA LUGEJA

Me juba osutasime, et lehe kujundamise alal on põhilise tähtsusega oskus määrata materjali tähtsust ja sellest olenevalt jätta antud materjalile vastav koht ajalehe veergudel ja seda materjali vastavalt välja tõsta. Seinalehe ühe või

teise kujundustüübi ja iseloomu valiku määramisel omab küllalt suurt tähtsust ka lugejaskonna arvestamine. Täites kollektiivse agitaatori, propagandisti ja organisaatori austavat ning vastutavat osa peab seinaleht tundma oma lugejat, arvestama tema poliitilist ja kultuurilist taset. See on vältimatu tingimus, eduka töö pant, lehe kasulikkuse pant.

Igal seinalehel on oma tootmisalane ilme ja omad konkreetsed ülesanded. On loomulik, et olenevalt neist tegureist muutuvad ka sisu ja kujundamine, neisse kandub oma eriomasus.

Kunstiala töötajate või mõne teadusliku instituudi professorite-õpetajate koosseisu poolt väljaantav seinaleht ei saa oma iseloomult sarnledda seinalehega, mille lugejate suurem hulk on algkooli haridusega. Mitte ainult sisult, käsiteldavalt küsimusilt, oma keelelt, vaid ka oma kunstilise ja tehnilise kujundamise viisilt ja iseloomult peavad need lehed erinema.

Kui seinalehte antakse välja käitistes, küla kohtades, siis peab teksti kiri olema (masina- või käsikirjaline) suurem ja selgem. Artiklid ja sõnumid peavad olema äärmiselt lühikesed. Leht peab sisaldama enam näitlikku materjali.

Viimaseil aastail, seoses nõukogude lugeja ilme järsu muutusega, tema poliitilise ja kultuurilise taseme tõusuga ei saa lehetüüpide vahel eriti teravat piirjoont enam tõmmata. Töoliste seinalehe kujundamise tüüpi võib nüüd lähendada asutuse seinalehe kujundamise tüübile. Kuid see ei vabasta toimetajat mingil määral oma lugejaskonna kultuurilise taseme arvestamisest.

Seinaleht, mida tehakse „üldiselt“, orienteerumata teatava lugejateringi suhtes, osutub alati ühtedele igavaks ja ebahuvitavaks, teistele ta on aga vähe mõistetav. Nii ühel kui teisel juhul lehe väärtus, tema mõjujõud lugejate suhtes kannatab tunduvalt.

AJALEHE FORMAAT JA VEERGUDE LAIUS

Ülitähtis on lugejate suhtes seinalehe formaadi ja tema veergude laiuse õige valik.

Teatavasti seinalehe lugemine toimub erilistes tingimustes. Teda loetakse seistes, kusjuures lehe juure koguneb sageli mitu inimest üheaegselt. Paljud loevad lehte n. ü. „mööda minnes“, teiste toimingute vaheajal. Kõik see raskendab lugemist. Iga toimetaja kohuseks on luua seesugused tingimused, millele juures kõik seinalehe lugemisel ebamugavused oleksid kõrvaldatud.

Lehe formaadi ja tema veergude laiuse õige valik aitab teataval määral seda ülesannet lahendada.

Lehe formaadi valikule ei tule läheneda abstraktselt, vaid lähtudes kohalikest konkreetseist tingimustest. Tuleb arvestada ka lugejaskonna kultuurilist taset, lehe perioodilisust (ilmumise tähtaegu) ja üheaegse lugemise võimalust mitme inimese poolt.

Leht, mis määratud kvalifitseeritud lugejale, võib oma mõõteilt olla suur. Kõik see toob kahtlemata kaasa lehe formaadi õigustatud suurenemise.

Koguni teine on olukord seinalehega, mis on määratud kvalifitseerimata lugejale. Mõõteilt suur ja kohmakas leht kutsuks siin esile rida ebamugavusi. Selle läbilugemiseks kulub lugejal rohkesti aega (ta loeb seistes ja aeglaselt), see väsitab teda, ja on võimalik, et palju lehte paigutatust jääb hoopis lugemata. Seepärast niisuguse seinalehe formaat ei tohi olla suur.

Väga oluline lehe formaadi määramisel on tema perioodilisus, s. t. kui sageli leht ilmub. Sagedamini ilmuv seinaleht võib mõõteilt olla väiksem kui harvemini ilmuv leht. See on täiesti loomulik. Peab ainult hoiatama mõningaid toimetajaid harrastamast väga suurte ja harva-ilmuvate lehtede väljaandmist. Seesugused lehed on raskelt loetavad, kuid peasi, neis puudub aktuaalsus. Seepärast tuleb soovitada keskmist leheformaati sagedasema ilmumisega.

Väga oluline on lehe suuruse määramisel valida õige laiuse ja pikkuse vahetõrge, s. t. jääda seesuguse formaadi juure, mis tagaks lehe mugavat lugemist.

Kõige sobivam selles mõttes on seinaleht, mille pikkus on laiusest kaks korda suurem. Ülesriputatuna nii kõrgele, et keskmised read asetsevad keskmist kasvu inimese silmade tasemel, seesugune leht annab võimaluse kergesti haarata pilguga ülemisi ja alumisi ridu. See asjaolu on väga tähtis, sest sageli nihutatakse seinalehed ebanormaalselt kõrgele ja lugejal tuleb end sirutada, venitada kaela, sageli kasutada koguni tooli, et läbi lugeda ülemisi ridu, ja vastupidi, kumarduda maani, et läbi lugeda alumisi ridu. Kogemused näitavad, et sobivamaiks formaatideks on: 100×50 sm, 120×60 sm, 140×70 sm, 150×75 sm, 180×90 sm. Mõistagi on esitatud formaadid ainult orienteerumiseks, kuid antud proportsioonist kinnipidamine on soovitatav, sest sellega tagatakse mis tahes materjali läbilugemise hõlpsus ja lahendatakse lehe üheaegne kasutamine mitme lugeja poolt.

Lugemise kergendamise huvides tuleb hoolitseda ka lehe veeru laiuse eest. Väga laiad veerud raskendavad lugemist, sest lugeja kaotab silmist liiga pikkade ridade otsad ja silm satub lugemisel valele reale. Liiga kitsa veeru puhul peab silm sageli jooksuma reall reall, tekivad sagedased üleminekud, mis kõik väsitab silmi. Neid asjaolusid, lisandades veel seinalehe tavaliselt puuduliku valgustuse, ei saa jätta arvestamata.

Kogemused näitavad, et veeru sobivaim laius on 10, 12 kuni 15 sm. Alla 10 ja üle 15 sm laiuse veerge ei saa ülal- tähendatud põhjustel soovitada.

Veergude arv seinalehes ei tohi olla üle 10—12. Suurema veergude arvu juures on raske paigutada artikleid ja sõnu- meid, samuti kannatab lehe välisilme.

LEHE NIMI JA „PEA“

Seinalehtede nimed sageli paistavad silma sisult ja kujult šabloonsuse ja ilmetuse poolest ning oma välisilmelt vähe aitavad kaasa lehe üldisele meeldivusele.

Lehe nimi tuleb valida lihtne, lühike ja ilmekas ja ta peaks koosnema ühest-kahest sõnast. On oluline, et nimi ei oleks abstraktne, vaid väljendaks lehe peamist ülesannet, tema tootmisalast põhiolu.

Peale nimetuse näidatakse: 1) loosung — Kõigi maade proletaarlased, ühinege!, 2) ilmumiskoht, 3) lehe järjekorranumber, 4) ilmumispäev, -kuu ja -aasta.

Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

VAHIPOSTIL

RIIKLIKU JÕELAEVANDUSE VALITSUSE
TÖÖLISTE JA TEENIJATE SEINALEHT

Nr. 10

25. aprillil 1941. a.

Lehe pea tuleb teha selge ja silmatorkav, hoolikalt välja joonistades. Lehe nime tähed peavad olema suured — 12 kuni 15 sm kõrged. On soovitatav, et pea oleks ilustatud lehe erialale vastava joonistusega. See joonistus, olles selge ja ilmekas, ei tohi olla keeruline.

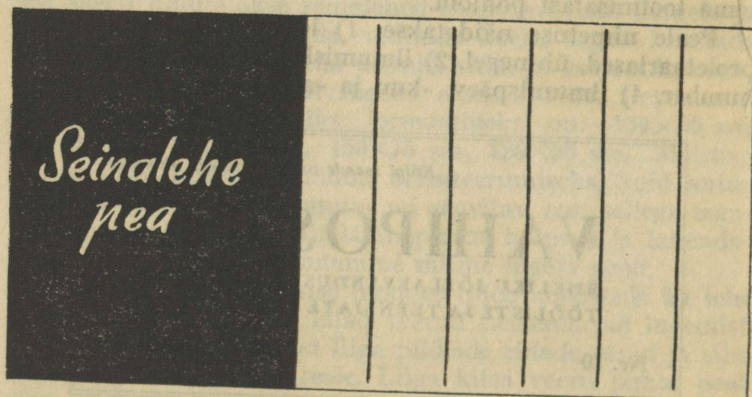
Lehe pea joonistus võib olla alaline, sel juhul muutub ainult lehe number ja ilmumise kuupäev. Mõnede lehtede juures harrastatakse uue peajoonistuse valmistamist iga numbriga jaoks, säilitades nimetuse. Nõnda toimida ei ole soovitatav, sest sel juhul lugeja ei oska harjuda oma lehe välimusega.

Lehe pea peab olema küllalt suur, et teravalt erineda artiklite ja sõnumite pealkirjade massist, kuid samal ajal ta

ei tohi olla liiga suur. Kõige sobivam on, kui pealäius moodustab veerandi kuni viiendiku lehe laiuusest. Pea soovitatav pikkus on $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{3}$ lehe pikkusest.

Oluline on ka see, kuidas asetseb lehe pea. Mõned toimetused eelistavad tavalist plakatpead, paigutades selle vasemale (joon. 1).

Rääkimata selle võtte kahtlasest ilust, tal puudub ka igasugune otstarbekus. Selline plakatpea võtab enda alla lige-



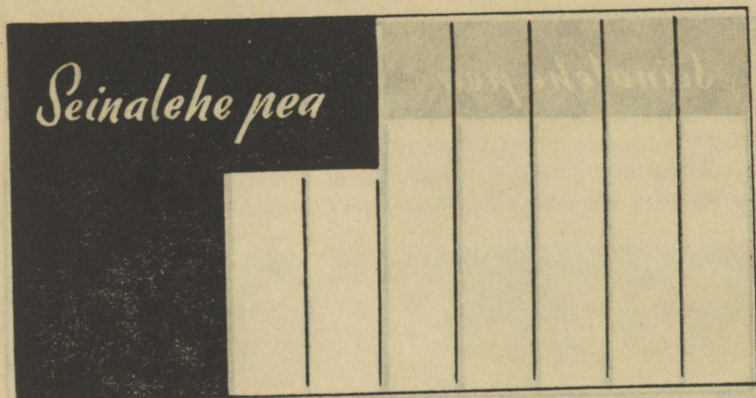
Joon. 1.

Seinalehe pea ebaõnnestunud kuju. Seesugune pea ei ole praktiline ruumitarvituselt, ei moodusta kompositsioonilist tervikut lehe muu pinnaga ja oma kohmakusega juhib kõrvale tähelepanu lehe sisult.

male kolmandiku lehe ruumist ja on ebaökoonoomiline. Ta tekitab alati sidumatuse muljet üldise kompositsiooniga, rikub ühtlust ja sellega halvendab lehe välimust.

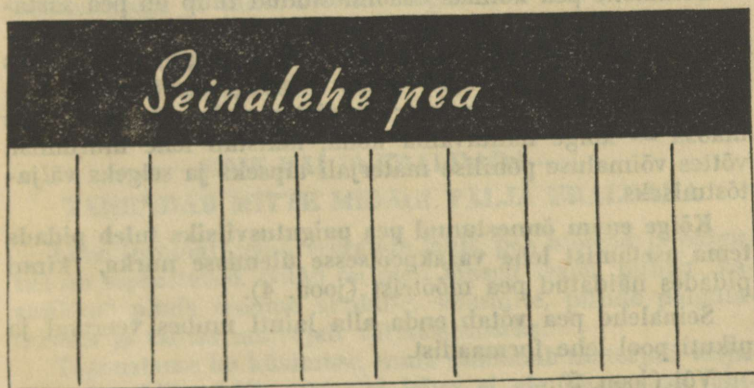
Suur hulk seinalehti kasutab ka teist pea kuju (joon. 2).

Pea paigutatakse lehe algusesse □ kujul. Võttes enda alla palju ruumi ja olles ebaökoonoomiline, teeb ta peale kõige muu halvemaks ka lehe välimuse ja, mis peaaegu takistab artiklite ja märkmete vaba paigutamist, vähendades materjali väljatõstmise võimalust.



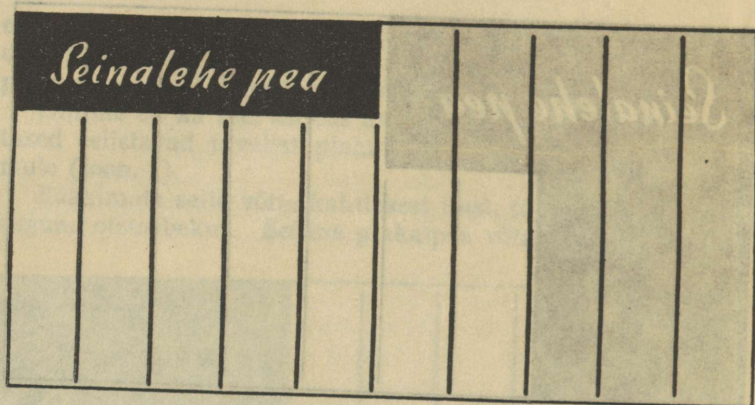
Joon. 2.

Lehepea ebaõnnestunud kuju „┐“ või nurgiku näol. Palju ruumi võttes halvendab selline pea lehe välimust ja segab materjali vaba paigutamist.



Joon. 3.

Hoolimata välisest meeldivusest ei ole ka niisugune peatüüp õnnestunud: ta takistab selgelt ja täpselt esile tõsta lehes materjale ja muudab ta plakatiks.



Joon. 4.

Soovitav peatüüp. Väike mõõteilt, ta annab maksimaalse võimaluse vabalt asetada ja esile tõsta materjale.

Seinalehe pea kolmas ebaõnnestunud tüüp on pea asetamine üles üle kõigi veergude (joon. 3).

Nagu kahes esimeses näites, on ka seesugune pea asetuse plakatiline. Siin halveneb olukord veelgi seetõttu, et seesugune pea, olles liiga suur ja võttes enda alla kogu lehe ülaosa — kõige nähtavama koha, takistab lehe murdmist, võttes võimaluse põhilise materjali täpseks ja selgeks väljatõstmiseks.

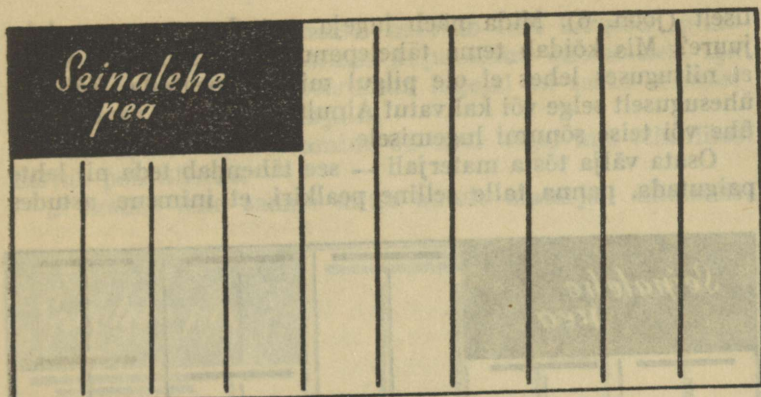
Kõige enam õnnestunud pea paigutusviisiks tuleb pidada tema asetamist lehe vasakpoolsesse ülemisse nurka, kinni pidades näidatud pea mõõteist (joon. 4).

Seinalehe pea võtab enda alla laiuti umbes veerand ja pikuti pool lehe formaadist.

Või (joon. 5):

Lehe pea mõõted: laius ja pikkus on umbes kolmandik lehe formaadist.

Seinalehe pea seesuguse paigutuse otstarbekus on täiesti ilmne. Ruumi ökonoomilise



Joon. 5.

Soovitatud peatüübi väiksemad mõõdud on, umbes üks kolmandik lehe formaadi pikkusest ja laiusest.

kasutamisega ja välise meeldivusega ühtib siin täielik vabadus artiklite, sõnumite, piltide, loosungite jne. ükskõik milliseks paigutuseks ja tähtsama ning aktuaalsema materjali ilmekaks väljatõstmiseks.

KÕIK VÄLJA ERALDADA —

TÄHENDAB MITTE MIDAGI VÄLJA ERALDADA

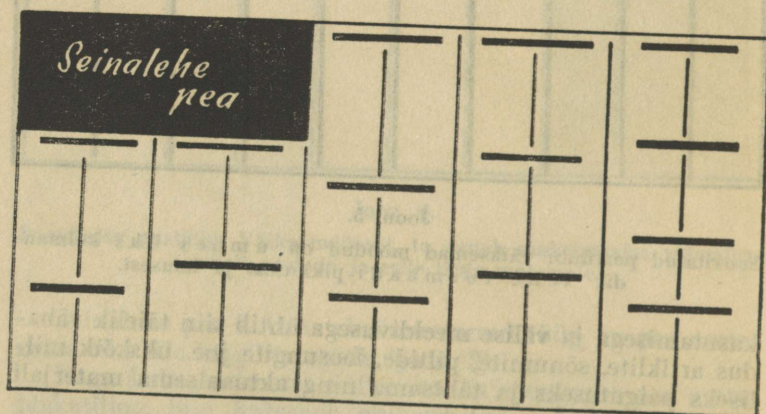
Lehe formaat, tema veergude laius, pea mõõted ja paigutus on täpsustatud. Nüüd on meil täpselt teada, millist „kasulikku“ pinda omame artiklite, sõnumite, piltide paigutamiseks ja tähtsa materjali väljatõstmiseks.

Täpsustame ka küsimuse, mida tähendab materjali väljatõstmine. Mitte kõik materjal lehes ei ole ühesuguse tähtsusega. On artikleid ja sõnumeid, mis omavad suurimat tähtsust, on ka teisejärgulise tähtsusega materjale.

Oletame, et me murrame seinalehes kogu materjali täiesti ühetaoliselt. Näiteks me mahutame kõik kaheveeru-

liselt (joon. 6). Mida näeb lugeja, astudes seesuguse lehe juure? Mis köidab tema tähelepanu? Asi seisnebki selles, et niisuguses lehes ei ole pilgul millelgi peatuda. Kõik on ühesuguselt selge või kahvatu! Ainult juhuslikult asub lugeja ühe või teise sõnumi lugemisele.

Osata välja tõsta materjali — see tähendab teda nii lehte paigutada, panna talle selline peakiri, et inimene, astudes



Joon. 6.

Ilmetu, „pime“ materjali esitamiseviis. Kõik artiklid ja sõnumid on murtud kahele veerule, s. t. esitatud täiesti ühejõulistena. Siin on lugejal raske leida põhilist materjali.

lehe juure, leiab ja loeb läbi esimeses järjekorras just selle materjali.

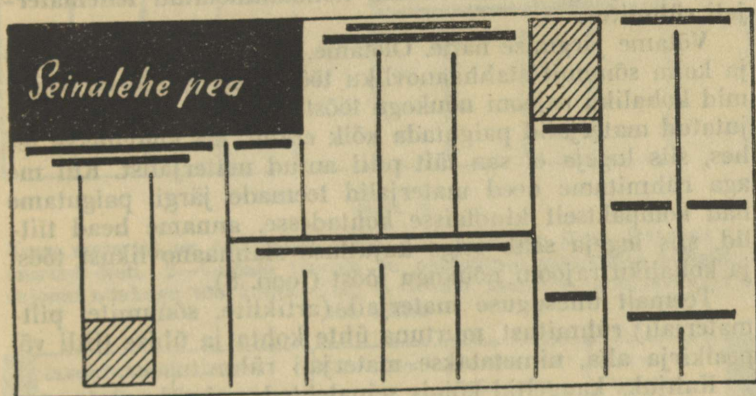
Ühe või teise artikli või sõnumi väljatõstmise püüet ei näe me kaugeltki kõigi seinalehtede juures. Sageli kogu materjal esitatakse ühtlaselt, ilmetult.

Materjali ilmetu esitamine on täiesti lubamatu. Kõik välja eraldada — tähendab mitte midagi välja eraldada! Tuleb teadlikult vähendada teisejärgulise materjali esiletulemist ning selle arvel esile tõsta tähtsamad artiklid, sõnumid ja pildid.

Selle reegli mittetäitmisel muutub leht kergesti „pimedaks“; kõik artiklid on temas kujundatud ühetaoliselt, igavalt, kahvatult. Kvalifitseerimata lugejal on raske orienteeruda niisuguse lehe materjalis.

Lehe „pime“ kujundamine on suur viga, mis tehnilisest kasvab poliitiliseks.

„Pimeda“ lehe saame mitte ainult materjali ühetaolise



Joon. 7.

Materjal on lehes murtud olenevalt tema poliitilisest tähtsusest. Tähtsaim materjal on murtud mitmele veerule ja esile tõstetud kaheveeruliste pealkirjadega. Viirutatud pinnad kujutavad illustratsioone.

esiletoomise, ilmetu murdmise tulemusena. Selleni viib ka liigne kirevus. Kujult mitmesuguste pealkirjadega, kümnekonna eri värviga joonistatud, mitmesuguste raamide, joontega jne. ülekuhjatud ajaleht näeb välja nii, et temas on üliraske orienteeruda. Kujundamise kirevuse tõttu on seesuguses lehes ka materjal ilmetu, lugeja tähelepanu ei keskendu kõige tähtsamale.

Lehe murdmine, kujundamine peab mõjustama lugejat, olema talle abiks lehes esimeses järjekorras kõige tähtsamate artiklite ja sõnumite leidmisel (joon. 7).

TEEMALT ÜHESUGUSE MATERJALI VALJAERALDAMINE

Lehe igas numbris võib leiduda ühesuguse teemaga artikleid, sõnumeid ja joonistusi. Murdmisel tuleb kogu seesugune ainult ühesugune materjal kokku koguda ja paigutada ühte kohta, s. t. tuleb taotleda teemalist kompaktsust materjali paigutamises. Tekib nõndanimetatud lehematerjali rühmitus.

Võtame järgmise näite. Oletame, et meil on üks artikkel ja kolm sõnumit stahhaanovliku töö aineil ja mõned sõnumid kohaliku rajooni nõukogu tööst. Kui neil teemadel kirjutatud materjalid paigutada kõik eraldi, eri kohtadesse lehes, siis lugeja ei saa täit pilti antud materjalist. Kui me aga rühmitame need materjalid teemade järgi, paigutame nad kompaktselt kindlasse kohtadesse, anname head tiitlid, siis lugeja saab selge kujutluse stahhaanovlikust tööst ja kohaliku rajooni nõukogu tööst (joon. 8).

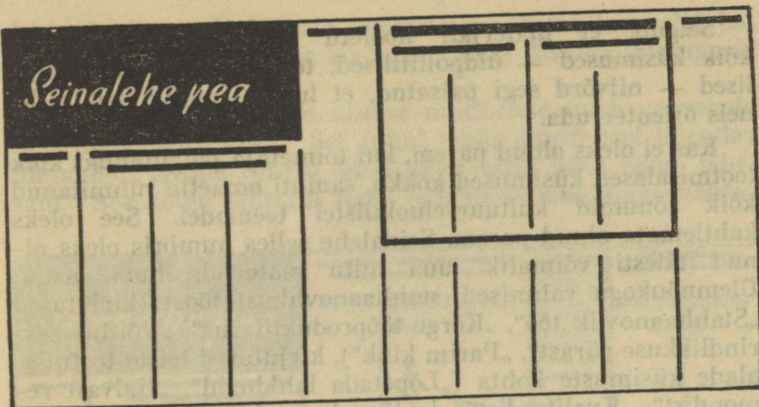
Teemalt ühesuguse materjali (artiklite, sõnumite, piltmaterjali) rühmitust, murtuna ühte kohta ja ühise tiitli või pealkirja alla, nimetatakse materjali rühmituseks.

Kahjuks kaugeltki kõigis seinalehtedes ei rühmitata materjali aine järgi. Vaatleme näiteks materjali paigutust seinalehes „Stahhaanovlase Hääl“.

Milline materjal on mahutatud sellesse lehte? Juhtkiri kõneleb valimistest Ülemnõukokku. Järgnevalt on esimesele veerule paigutatud kaks käsitlust tööstuslikel teemadel: „Stahhaanovlik töö“ ja „Kõrge tööproduktiivsus“. Teisele veerule on paigutatud sõnumeid kõige mitmekesisematel teemadel. Siin on sõnumeid valimiste, õppetöö, tootmise kohta. Kolmandal veerul on jälle ainestik mitmekesistel teemadel: sõnumid tootmise alalt vahelduvad eluoluliste sõnumitega (sõnum „Mängime“). Samasugune pilt kordub ka neljandal veerul.

See materjali ebaõige paigutus muutub eriti mõistetavaks, kui vaadelda materjali paigutusskeemi seinalehes „Stahhaanovlase Hääl“ (joon. 9).

Seinalehe pea



Joon. 8.

Kogu materjal on seinalehes rühmitatud teemade järgi. Rühmad on murtud õieti. 2—4-ndale veerule on paigutatud materjalid kohaliku rajooni nõukogu töö kohta. Ülal, 6—9-ndal veerul — stahhaanovliku töö kohta.

ÜLEMNÕUKOGU VALIMISED	VASTUSED VALIJATE KÜSIMUSTELE	PARIM KINK	HALVAST REMONDIST	SPORDI- VÄLJAKUD
STAHHAANOV- LIK TÖÖ	ÕPPIMISE RINDEL	VÕITLUS EES- RINDLIKKUSE PÄRAST	HINGEST	
KÕRGE TÖÖPRODUK- TIIVSUS	LAHKHELID VÄÄRNÄHTUSED	KVALITEEDIST MÄNGIME	LOGARD	VASTUSED KIRJASAATJAILE

Joon. 9.

Materjali ebaõnnestunud paigutus seinalehes „Stahhaanovlase Hääl“. Üldpoliitilised, tootmisalased ja eluolulised küsimused on kõik kokku kuhjatud.

Selgub, et materjali hooletu paigutamise tõttu on kõik küsimused — üldpoliitilised, tootmisalased ja eluolulised — niivõrd segi paisatud, et lugejal on lihtsalt raske neis orienteeruda.

Kas ei oleks olnud parem, kui toimetaja paigutanuks kõik tootmisalased küsimused kokku, samuti omaette rühmitanud kõik sõnumid kultuur-eluolulistel teemadel. See oleks kahtlemata olnud parem. Seinalehe selles numbris oleks olnud täiesti võimalik luua mitu materjalirühma, nagu: Ülemnõukogu valimised, stahhaanovlikust tööst (kirjutused „Stahhaanovlik töö“, „Kõrge tööproduktiivsus“, „Võitlus eesrindlikkuse pärast“, „Parim kink“), kirjutused teiste tootmisalade küsimuste kohta („Lõpetada lahkkelid“, „Halvast remondist“, „Kvaliteedist“) ja lõppeks eraldi esitada sõnumid elu-olu ja õppetöö kohta.

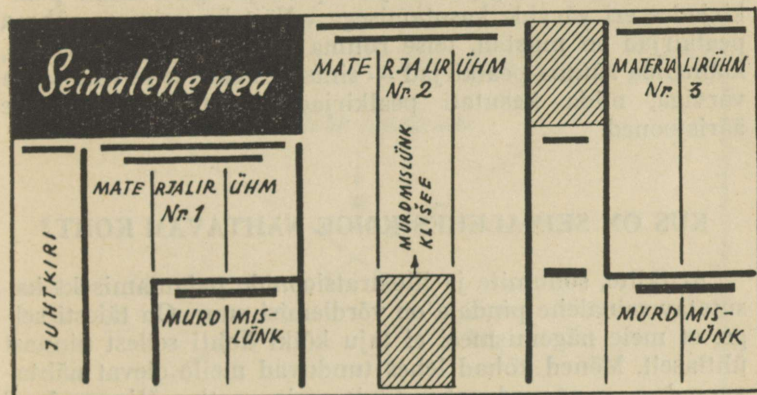
Soovitades rühmituse meetodit peab siiski hoiatama ülearuse liialdamise eest sellega. Mõned, kes kannatavad „rühmituse maania“ all, teostavad kunstlikke rühmitusi, kohandades viimastele materjali. Mõnikord rühmituse huvides jäetakse kasutamata tähtsat päevakohast materjali, mida on ainuliselt. See materjal jääb vedelema toimetuse portfelli teiste samaaineliste kirjutuste saabumise ootel. Operatiivmaterjali seesuguse kinnipidamise lubamatus on silmanähtav. Tähtis aktuaalmaterjal tuleb ära kasutada edasilükkamatult. Vastasel korral see materjal vananeb ning kaotab oma väärtuse.

Rühmitusprotsessis tuleb pöörata tähelepanu artiklite, sõnumite ja illustratsioonide õigele paigutamisele. Väljavalitud materjal tuleb paigutada samal tähtsama materjali väljatõstmise põhimõttel, paigutades seejärel loogilises järjestuses ka muu ainekogu. Kui väljavalitu hulgas on juhtkiri, tuleb viimane asetada esikohale.

Kuivõrra rühmitus peab soodustama ajalehe-materjali mõju lugejale, on väga tähtis, et rakendatud kujundusvahendid omaltpoolt toonitaksid seda materjalide ühtlust ja mõjuksid kaasa nende suuremale tulukusele. Seepärast tu-

leb rühmitusse kuuluvate artiklite ja sõnumite pealkirjad joonistada samatüübilise kirjaga ja neid värvida ühesuguste värvidega.

On võimalik, et lehe ühesse numbrisse tuleb paigutada mitu materjalirühma. Sel juhul tekib murdmisel täiendav ülesanne. Mitme rühma seast tuleb välja tõsta kõige tähtsam. See kõige tähtsam tuleb paigutada lehe kõige nähta-



Joon. 10.

Kolme materjalirühma murdmine. 3., 4., 9. ja 10. veerule alla on materjal paigutatud „allamurdmise“ korras. 6. veerul all on „allamurdmise“ korras kasutatud pilti.

vamale kohale ja kujundada nii, et ta vaidlematult esile tungiks. Teised rühmad, kuigi nad on teisejärgulised, tuleb siiski samuti küllalt hästi kujundada.

Mitme materjalirühma paigutamine ühte lehte põhjustab mõningaid raskusi ja nõuab rea tehniliste reeglite valju silmaspidamist.

Kaks või mitu rühma tuleb paigutada nii, et neist ülejäänud leheruum ei kujutaks väikesi tükikesi. Muidu ei saa peale ainekute rühmade lehte paigutada mingit muud täis-

väärtuslikku ja ulatuslikumat materjali. Allamurdmise korras*) tuleb antud juhtumil paigutada väiksemaid sõnumeid, millede teema peab kuidagi lähenema materjalirühmade teemadele. On täiesti mõistetav, et allamurdmiseks ei või kasutada tähtsat materjali.

Mitme materjalirühma murdmisel ühte lehte tuleb taotleda nende teravat eraldamist üksteisest. Seda on võimalik saavutada mitmesuguste kirjatüüpide ja iga rühma pealkirjades eri värvide kasutamisega. Näiteks, esimese rühma pealkirjad on mustad, teise rühma pealkirjad — rohelised, kolmanda rühma pealkirjad — sinised. Peale selle võib sama värviga, mida kasutati pealkirjades, tõmmata rühmade äärisjooned.

KUS ON SEINALEHES KÕIGE NÄHTAVAM KOHT?

Artiklite, sõnumite ja illustratsioonide paigutamiseks kasutatav seinalehe pindala on võrdlemisi suur. On täiesti selge, et meie nägemismeel ei taju kõiki kohti sellest pinnast ühtlaselt. Mõned kohad lehes tunduvad meile olevat nähtavamad, s. o. asuvad vahenditult meie vaatlusväljas, mõned aga, vastupidi, ei satu vaatlusvälja piirkonda kohe, ja selleks, et neid märgata, tuleb neile juhtida oma pilk. Seda asjaolu ei tohi materjali paigutamisel alahinnata.

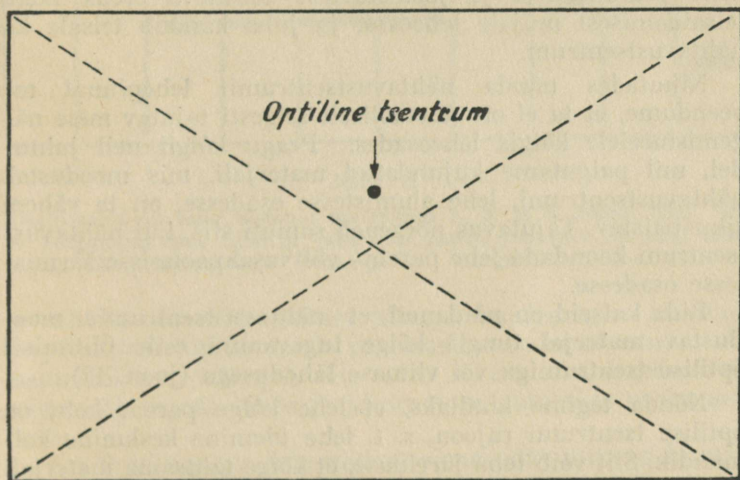
Me teame, et kogu materjal ei ole võrdse väärtusega. On tähtsamaid artikleid ja sõnumeid, on ka teisejärgulisi. Tähtsamaid me püüame lehes igapidi välja tõsta ja paigutada niisugusele kohale, kus nad kohe lugejale silma hakkaksid, et ta need läbi loeks esimeses järjekorras.

Kus asub ajalehes kõige nähtavam koht?

Kujutelgem endale seinalehte täisnurkse puhta paberilehena. Vaadeldes seda täisnurkset paberilehte me märkame, et pilk ei peatu geomeetrilises tsentrumis (diagonaa-

*) Allamurdmise kohta lähemalt lk. 47.

lide löikekohas), vaid kusagil läheduses, veidi kõrgemal. Seda asjaolu seletatakse inimese nägemismeele eriomadustega. Meie silm kaldub nägema täisnurga tsentrumit veidi kõrgemal geomeetrisest tsentrumist. Seda punkti, mis asub pealpool geomeetrisest tsentrumist, nimetatakse optiliseks tsentrumiks. See tsentrum asetseb alati täpselt määratud kohal (joon. 11).



Joon. 11.

Punktiga märgitud optiline tsentrum.

Nüüd kujutlegem endale puhta paberilehe asemel seinalehte. Teksti üldisel taustal erinevad lehes mõned kohad, kuhu on koondatud väljapaistvad pealkirjad ja joonised. Mida suurem ja silmapaistvam on pealkiri ja joonis ning mida rohkem seesugust kujundust on koondatud ühte kohta või üksteise läheduses, seda tugevamalt nad tungivad esile, seda tugevam on selle silmapaistvalt kujundatud koha mõju.

Vaadeldes nõnda kujundatud seinalehte me märkame, et

meie pilk suundub tahtmatult mitte optilisele tsentrumile, vaid sellele lehes esiletungivale osale, nagu mõnele eredale laigule. Erinevalt optilisest tsentrumist nimetame seda meie silma poolt nii selgesti tajutavat laiku nähtavustsentrumiks.

Edasi pole meil raske veenduda, et nähtavustsentrum ei asetse alati lehes kindlal kohal. Teda võib lehes tekitada soovitud kohal kujundusvahendite kasutamise teel. Jätkub meie pealkirjadest ja joonistustest koosneva ereda laigu teisaldamisest mujale leheossa, ja juba kandub teisale ka nähtavustsentrum.

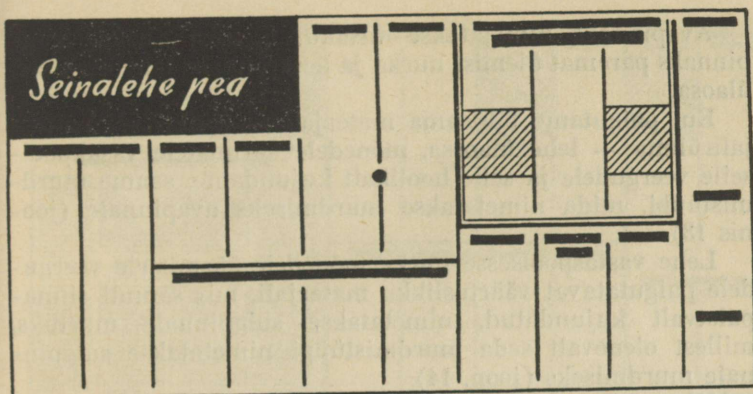
Nihutades nõnda nähtavustsentrumit lehepinnal me veendume, et ta ei ole ühetaoliselt selgesti tajutav meie nägemismeelele kõigis leheosades. Peagu kõigil neil juhtudel, mil paigutame kujundatud materjali, mis moodustab nähtavustsentrumi, lehe alumistesse osadesse, on ta vähem silmapaistev. Tajutavus nõrgeneb samuti siis, kui nähtavustsentrum koondada lehe parem- või vasakpoolseisse äärmistesse osadesse.

Rida katseid on näidanud, et nähtavustsentrumit moodustav materjal tungib kõige tugevamini esile ühtimisel optilise tsentrumiga või viimase lähedusega (joon. 12).

Nõnda tegime kindlaks, et lehe kõige parem koht on optilise tsentrumi rajoon, s. t. lehe ülemine keskmine kolmandik. Siit võib teha järelduse, et kõige tähtsama materjali paigutamiseks on parim koht lehe ülaosa. See on seda enam õige, et ta langeb kokku meie tavalise lugemispraktikaga — läbi lugeda esimeses järjekorras lehe ülaosas asuv ajalehematerjal.

Lehe ülaosa parem nurk, keskpaiik või vasak nurk on peagu võrdsed. Nõrgemini esiletulevas osas, näiteks vasakus nurgas, jätkub kujundus elementide tugevdamisest: anda suuremad ja väljapaistvamad pealkirjad, lisandada kliše, — ja juba teisaldub ka nähtavustsentrum ning siinasetsev materjal on silmatorkav.

Igal juhul, ette otsustamata küsimust lehe ülaosa selle või teise koha eelistatud kasutamise kohta tuleb märkida,



Joon. 12.

Tugevamini on esile tõstetud materjalid 7., 8. ja 9. veerul ülal. Sii on paigutatud suur tiitel ja kaks pilti. Antud juhtumil see ongi lehepinna nähtavustsentrum. Punktiga on märgitud optiline süsteem.

et tähtsat osa selles suhtes mängib ka lugemise loogiline järjekindlus. Alati tuleb paigutada vasakusse nurka või tsentrumi see materjal, mis tuleb varem läbi lugeda. See, mida võib lugeda teises järjekorras, paigutatakse paremasse nurka.

Nende küsimuste lahendusest olenevadki mitmed kujundusviisid ja mitmed materjali paigutamise- ja plaanimisvõtted seinalehes.

MATERJALI PLAANIMINE

Niisiis, selgitasime, et kõige tähtsama materjali paigutamiseks on kasulikem koht lehe ülaosa. Seepärast just lehe sellesse ossa tuleb murda kõige aktuaalsemad artiklid ja materjalirühmad.

Seoses sellega on kujunenud kolm kujundustüüpi: murdmine avapinnale, murdmine sulgpinnale, murdmine keskpinnale.

Avapinnaks nimetatakse vasakut ülemist nurka, sulgpinnaks paremat ülemist nurka ja keskpinnaks lehe keskmist ülaosa.

Kui paigutame tähtsama materjali — artikli või materjalirühma — lehe ülaossa, mõnedele äärmistele vasakpoolseile veergudele ja selle hoolikalt kujundame, saame murdmistüübi, mida nimetatakse murdmiseks avapinnale (joonis 13).

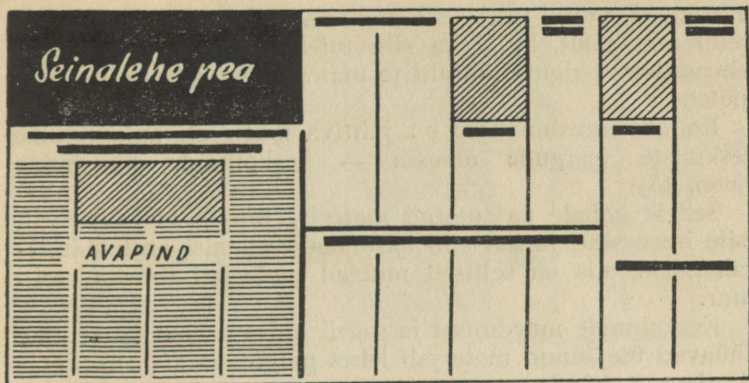
Lehe vastaspoolsesse nurka mõnedele äärmistele veergudele paigutatavat väärtuslikku materjali, mis samuti silmapaistvalt kujundatud, nimetatakse sulgpinnale murtuks, millest olenevalt seda murdmistüüpi nimetatakse sulgpinnale murdmiseks (joon. 14).

Mõlemaid neid murdmistüüpe nimetatakse veel külgmurdmiseks. Raske on eelistada üht neist murdmistüüpidest. Mõlemad nad on ühesugusel määral erakordselt head. Siiski tuleb neist emma-kumma valimisel arvestada paigutatava materjali iseloomu. Kui materjal on määrava iseloomuga, siis tuleb ta vaidlematult läbi lugeda esimesena, järelikult paigutada esimestele veergudele, s. t. avapinnale.

Võib esineda ka vastupidine olukord.

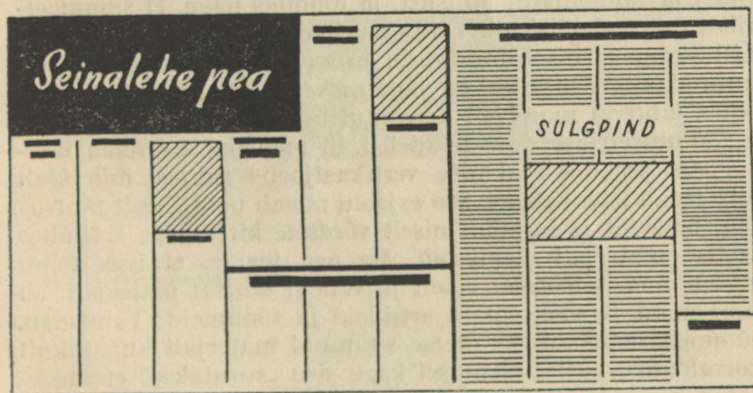
Esiletõstetav materjal ei olene numbri ülejäänud materjalist või on kokkuvõtliku iseloomuga. Viimasel juhul peab selle materjali läbilugemisele eelnema rea artiklite ja sõnumitega tutvumine. Seepärast on õigem paigutada see materjal paremale poole.

Ühe külgmurdmistüübi valikul või ühes numbris nii ava- kui ka sulgpinnale murdmise kasutamisel tuleb meeles pidada, et mõlemal neist võtteist on väga suur mõjujõud. Peale selliste löökmaterjalide paigutatakse lehte ka muid artikleid ja sõnumeid, mis omavad olulist tähtsust. Kui absoluutselt kõiki kujundamisvõimalusi kasutada ainult ava- ja sulgpinna väljatõstmiseks, siis kujunevad need seevõrra väljapaistvaiks ja silmatorkavaiks, et nad „surmavad“ kõik teised artiklid ja sõnumid. Seepärast tuleb selliste tugevate kujundamisvahendite kasutamisel oma paigutuselt niikuinii aktiivse materjali puhul olla mõõdukas. Nende murd-



Joon. 13.

Avapinnale murdmine. Kõige tähtsam materjal on paigutatud vahenditult lehe pea alla, äärmistele vasakutele veergudele.



Joon. 14.

Sulgpinna murdmine. Kõige tähtsam materjalirühm on murtud 7., 8., 9. ja 10. veerule lehe parempoolses osas.

mistüüpide puhul tuleb lehe keskmine ja alumine osa murda veidi nõrgemalt, kuigi ka siin tuleb silmas pidada neisse leheosadesse paigutatud juhtiva materjali väljatõstmise põhimõtet.

Kolmas murdmistüüp on juhtiva materjali paigutamine keskmiste veergude ülaossa — keskpinnale murdmine (joon. 15):

Sellele kohale paigutatud materjal tungib väljapaistvalt esile iseenesest, ja kui siin kasutada veel teisi kujundamisvahendeid, siis on selliselt murtud materjali ilmekus eriti suur.

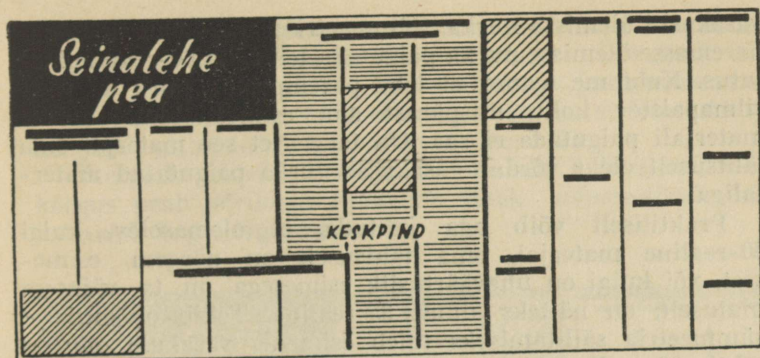
Keskpinnale murdmisel ja sageli üldse paljud toimetajad püüavad ülejäänud materjali lehes paigutada sümmeetriliselt, s. t. nõnda, et parempoolsesse ossa paigutatud kirjutused ja pildid oma ilmelt ja mõõteilt vastaksid lehe vasakule poole paigutatud kirjutustele ja piltidele (joon. 16).

Selle murdmisviisi harrastamise vabanduseks tuuakse tavaliselt üksainus põhjendus — nii on ilusam.

Nagu juba tähendatud, omab seinalehe väline meeldivus suurt ja vaidlematut tähtsust, ja tunduks nagu, et sümmeetrilist murdmisviisi tuleb aina tervitada. Ometi ei ole see alati nii! Sümmeetrilisel murdmisel on see oluline puudus, et selle kujundamisviisi puhul on väga raske, sageli lihtsalt võimatu lehes juhtivat materjali tarvilikul määral esile tõsta.

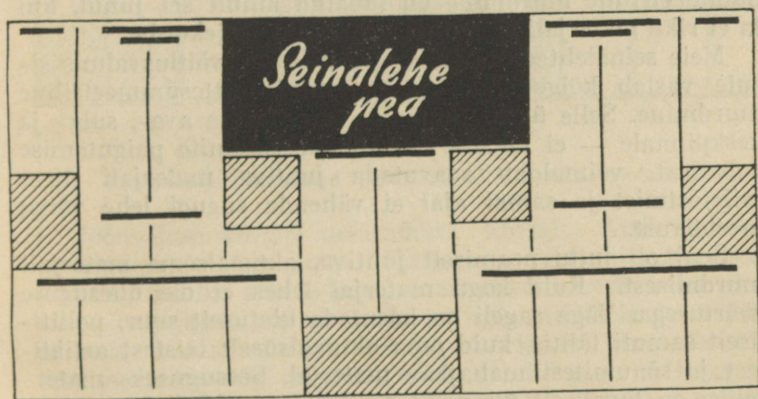
Sümmeetriaseaduse nõudel peab materjal asetsema ühe-suguses asendis keskmise vertikaaljoone suhtes, mis ülalt alla jagab lehe kaheks. See asjaolu nõuab poliitiliselt tähtsusest, mõõteilt ja kujundamiselt võrdsete kirjutuste, s. t. ühetaolise materjali olemasolu. Me aga teame, et igas lehes leidub oma iseloomult enam ja vähem tähtsat materjali, on suuremaid ja väiksemaid artikleid ja sõnumeid. Tähendab, sümmeetria loomiseks oleme sunnitud materjali kunstlikult korraldama, mille tulemusel kogu sisu „surutakse“ ettemääratud vormidesse. See on aga puhtaim formalism, kunstlik ja kahjulik võte, mis lõhub vormi ja sisu ühtsust.

Illustreerime seda näite abil. Oletame, et meil on väga tähtis 60-realine kirjutus, mis on otsustatud paigutada lehe



Joon. 15.

Keskpinnaale murdmine. Põhiline, juhtiv materjal väljapaistva tiitliga ja joonistusega on paigutatud 5., 6. ja 7. veerule.



Joon. 16.

Sümmeetriliselt murtud seinaleht (viirutatud kohtadel on illustatsioonid).

vasakusse ülemisse nurka. Sümmeetrianõude kohaselt tuleks paremasse ülemisse nurka paigutada teine, ka 60-realine kirjutus. Kuid me teame, et lehe parempoolne nurk on väga silmapaistev koht, mispärast siia esimest kättejuhtuvat materjali paigutada ei saa. On tarvis, et see materjal oma tähtsuselt oleks võrdne vasakusse nurka paigutatud materjaliga.

Praktiliselt võib aga juhtuda, et olemasolev, kuigi 60-realine materjal, oma tähtsuselt on nõrgem esimesest, või kuigi on üheväärtuslik esimesega, on ta väiksem ulatuselt, on näiteks ainult 35-realine. Tekib olukord, et sümmeetria säilitamiseks tuleb esimene, vasakule murtud tähtis 60-realine kirjutus lühendada 35-realiseks, mille all kahtlemata kannatab tema sisu, või mahutada paremasse nurka vähese tähtsusega 60-realine sõnum, seda teenimatult tugevamini välja tõstes ja sellega lugejat eksiteele viies.

Nagu nähtub, nõrgeneb mõlemal juhul sisu sümmeetria tõttu. See on aga täiesti lubamatu. Seepärast tulebki hoiatada sümmeetrilise murdmisviisi liigse harrastuse eest. **Sümmeetriline murdmine on lubatud ainult sel juhul, kui ta ei riku materjali paigutuse tarvilikku järjekorda.**

Meie seinalehtede elavale, operatiivsele, võitlusvalmis sisule vastab kõige enam ja paremini mitesümmeetriline murdmine. Selle ükski tüüp — murdmine ava-, sulg- ja keskpinnale — ei takista artiklite ja sõnumite paigutamise vabadust, võimaldab saavutada juhtiva materjali õiget esiletõstmist ja samal ajal ei vähenda sugugi lehe välist meeldivust.

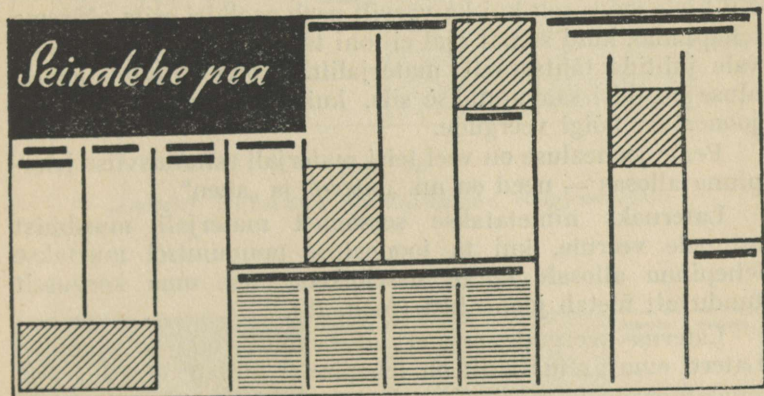
Seni oli juttu peamiselt juhtiva, aktuaalsema materjali murdmisest. Kuid kogu materjal lehes ei ole ühesuguse väärtusega. Väga sageli on kasutada ulatuselt suur, poliitiliselt samuti tähtis, kuid oma aktuaalsuselt teistest artiklitest ja sõnumitest mahajääv materjal. Seesuguseks materjaliks on tavaliselt ülevaade, teaduslik artikkel, kirjanduslik katkend jne.

Niisugust materjali ei tohi paigutada lehe ülaossa, sest ta oleks oma mõõteilt ja kogu väliskujult võistlev juhtiva

materjaliga. Selle paigutamine lehe keskele ei ole samuti otstarbekas, sest ta rikub lehe välisilmet. Tavaliselt seesugune materjal murtakse lehe alaossa — joonealusena.

Joonealuseks nimetatakse artikli murdmist lehe alaossa kõrguselt mitmele võrdsele veerule (joon. 17).

Veergude arv ei tohi seejuures olla alla kolme, sest veeru kõrgus peab võrduma ligikaudu ühele kolmandikule lehe formaadi kogukõrgusest.



Joon. 17.

Joonealune (viirutatud paralleelsete horisontaaljoontega)

Joonealuse kõrgus määratakse lihtsalt. Artikli ridade arvule arvutatakse juure ridade arv, mis vajandub pealkirjale. Saadud ridade arv (arvestust võib teostada ka sentimeetrites) jagatakse veergude arvuga, milledele joonealune on mõeldud murda. Saadud jagatis ridade arvu näol või sentimeetrites ongi otsitud joonealuse kõrgus. Näiteks kui artikkel, mille kavatseme paigutada joonealusena 4 veerule, koosneb 100 reast, ja pealkiri 4 veeru ulatuses nõuab 20 rida, siis saame joonealuse kõrguse: $120 : 4 = 30$ rida.

Väga kõrge joonealune ei ole soovitatav, sest ta rikub lehe

välisilmel, ja oma silmatorkavusega juhib kõrvale lugeja tähelepanu lehe ülaossa paigutatud juhtivast materjalist. Ei ole soovitatav ka madal joonealune (alla ühe neljandiku lehe formaadi kõrgusest).

Selle kõrguse juures on ta vähe tähelepanuväärne, sest teda „varjutaksid“ ülemised materjalid.

Joonealune peab järsult erinema ülalolevast materjalist. Seepärast kaetakse ta ülalt kogu ulatuses joonega.

Olulist tähtsust omab joonealuse pealkirja kujundamine. Nii kirja suuruselt kui ka värvilt peab pealkiri esile pääsema lehepinnal, kuid samal ajal ei tohi ta lugeja tähelepanu kõrvale juhtida tähtsamalt materjalilt. Kõige ilusam joonealuse pealkiri saavutatakse siis, kui ta on paigutatud üle joonealuse kõigi veergude.

Peale joonealuse on veel teisi materjali esitamise viise lehepinna allosas — need on nn. „latern“ ja „aken“.

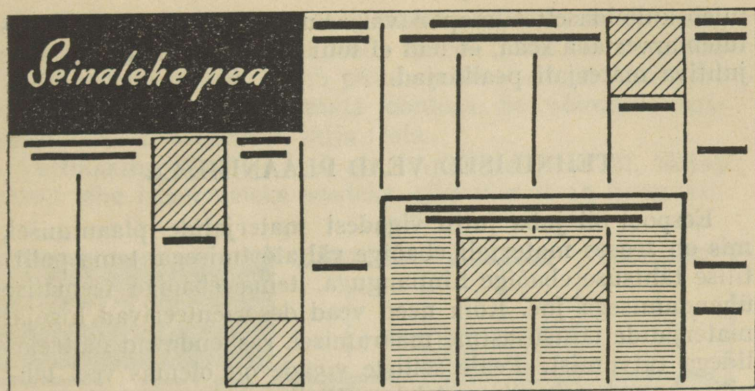
Laternaks nimetatakse seesugust materjali murdmist mitmele veerule, kui ta joonealuse puudumisel murtakse lehepinna allosale kõrge sisselõikena, mis oma kõrguselt tunduvalt ületab joonealust (joon. 18).

Laterna veergude arv ei tohi samuti olla alla kolme. Latern oma asetusviisilt on lehepinnal küllalt efektne kujundamisvõtte ja tavaliselt seda kasutatakse tähtsusest teisejärgulise materjali väljatõstmiseks. Kui lehes on kaks materjalirühma, võib ühe neist murda laternana, saavutades sellega tema küllaldast esiletõstmist.

Aknaks nimetatakse materjali murdmist lehes pikkuselt mitmele võrdsele veerule lehe ülaosas või keskel joonealuse peal. Viimasel juhul nimetatakse akent veel sisselõikeks (joon. 19).

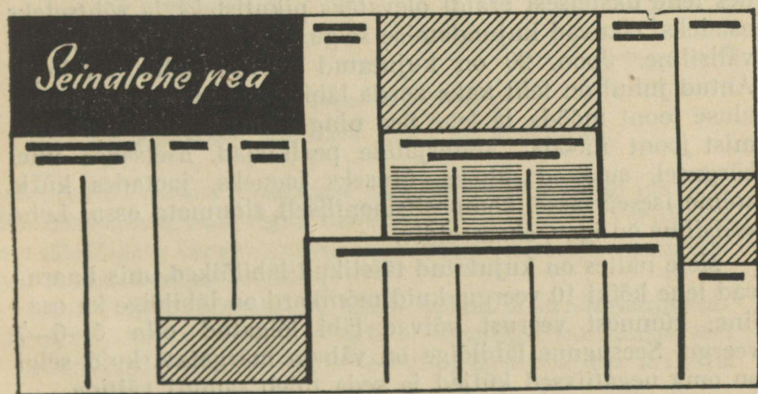
See on oma ilmekuselt samuti üks energilisemaid kujundamisvõtteid. Tänu oma paigutuse sobivusele lehes kasutatakse akent tavaliselt mõne suurema materjali — artikli või väiksema materjalirühma — murdmiseks.

Laterna ja akna pealkirjad tuleb paigutada üle kõigi nende veergude, millel paikneb materjal, ja pealkirjad



Joon. 18.

„Latern“ (viirutatud horisontaalsete rööpjoontega).



Joon. 19.

„Keldri“ kohale paigutatud „aken“ (viirutatud horisontaalsete rööpjoontega).

tuleb küllaldaselt silmapaistvaks kujundada. Kuid seejuures tuleb arvestada seda, et nad ei tohi olla suuremad kui lehe juhtiva materjali pealkirjad.

TEHNILISED VEAD PLAANIMISEL

Eespool oli juba juttu vigadest materjalide plaanimisel, mis on seoses materjali ebaõige väljatõstmisega, tema poliitilise tähtsuse ebaõige hinnanguga, tema ebaõige teemalise ühendamisega jne. Kõik need vead desorienteerivad lugejat materjalide tähtsusastme määramisel, raskendavad materjalidega tutvumist. Peale selliste vigade on olemas veel tehnilised vead, mis rikuvad lehe välisilmet, teevad selle ebameeldivaks ja raskendavad materjali leidmist. Endastmõistetavalt on need vead täiesti lubamatud.

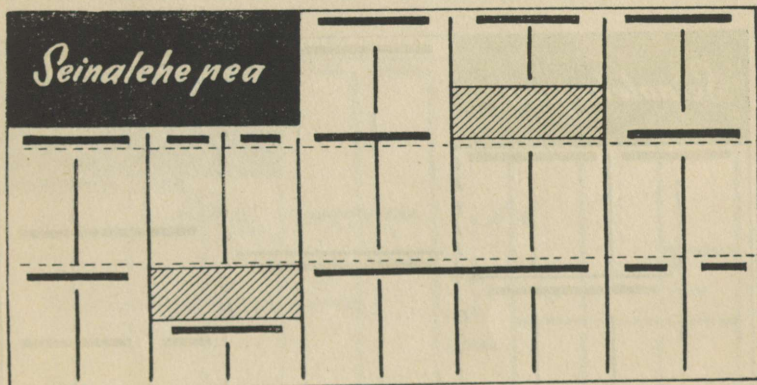
Kõige jämedamate tehniliste vigade hulka kuuluvad lehe läbilõiked. Need on kahesugused: horisontaalsed (põiklõiked) ja vertikaalsed (pikilõiked). Mõlemad läbilõiketüübid, jaotades lehe üksteisest eraldi olevateks pikutisteks ja rõhtseteks osadeks, rikuvad kujundamise selgust ja teevad inetuks lehe välisilme. Joon. 20 on kujutatud horisontaalne läbilõige. Antud juhul on leht kaks korda läbi lõigatud põigiti: joonealuse joont mööda ja lehe pea ning ülemise joonistuse alumist joont mööda. Materjalide pealkirjad, asetsedes ühel kõrgusel, sulavad üheks ühiseks jooneks, jaotades külje kolme iseseisvasse, kompositsiooniliselt sidumata ossa. Lehe välisilme on igav, ebameeldiv.

Meie näites on kujutatud täielikud läbilõiked, mis haaravad lehe kõiki 10 veergu, kuid mõnikord on läbilõige ka osaline: kümnest veerust võivad läbi lõigatud olla 5—6—7 veergu. Seesugune läbilõige on vähem märgatav, kuid selgi on oma negatiivsed küljed ja seda tuleb samuti vältida.

Horisontaalset läbilõiget on lihtne kõrvaldada kirjutuste ümberpaigutusega seesugusel arvestusel, et naaberartiklite ja -sõnumite pealkirjad ei satuks ühele kõrgusele.

Kuid hoidudes läbilõigetest, püüdes saavutada ilusamat murdmist ei tarvitse siiski liialt murda joont, mis eraldab üksteisest lehe osasid. Tuleb püüda selle poole, et need osad võimalikult lõpeksid murdmata joontega. See võimaldab eriosasid äärmise selgusega välja tõsta.

Vertikaalne läbilõige, mis on kujutatud joon. 21. lõikab samuti lehe iseseisvateks osadeks, rikkudes tema komposit-



Joon. 20.

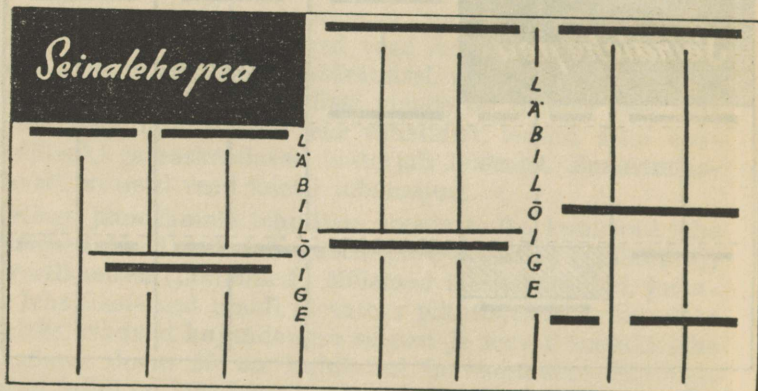
Horisontaalsed läbilõiked (märgitud punktiiriga).

sioonilist terviklust. Seesuguse läbilõikega leht omab igavalt-üksluiset ilmet, mis segab materjaliga tutvumist. Vertikaalsete läbilõigete kõrvaldamine on teostatav ainult kogu materjali übermurdmise teel.

Seinalehtede toimetajaid tuleb hoiatada ka nõndanimetatud „jalakese“ eest, s. t. artikli seesuguse murdmise eest 2 veerule, mille juures ühele veerule paigutatud osa artiklist on pikem kui teisel veerul. Meil on näiteks 90-realine artikkel. Lisame temale 2-veerulise pealkirja ja kleebime artikli nii, et ühel veerul on 60 ja teisel veerul ainult 30 rida. Seda artikli teksti üleminekut nimetataksegi „jalakeseks“.

„Jalake“ ehk, nagu teda mõnikord nimetatakse, „saabas“ raskendab lehe lugemist, mõnikord tekitab isegi jämedaid tehnilisi vigu. Seepärast tuleb igati vältida „jalakeste“ rakendamist. Mõned neist on lihtsalt lubamatud.

Joon. 22 on viis „jalakest“. Kaks neist (nr. 1 ja 2) on tehnilise harimatuse, ülejäänud lihtsalt harimatuse tunnuseks. Tehnilist oskust näitav (kuigi mitte soovitatav) „jalake“ tugineb artikli üleminekul ühelt veerult teisele kas joonele (nr. 2)



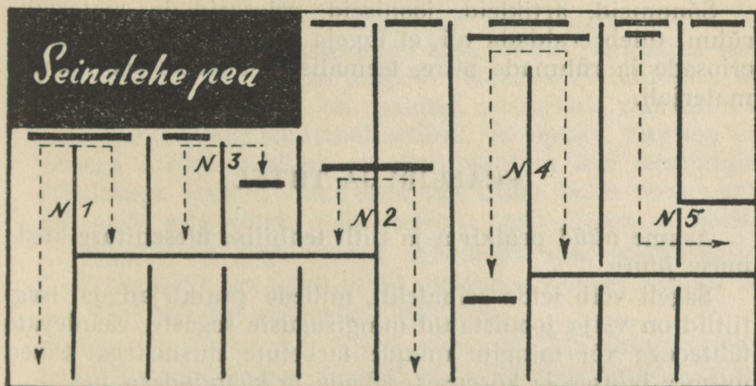
Joon. 21.

Vertikaalsed läbilõiked.

või lehe alusele (nr. 1). „Jalake“ ei tohi kanduda ühelt veerult teisele, tuginedes allpoolseisva artikli pealkirjale või artikli osale (nr. 4). Artikli tekst ei tohi kunagi välja ulatuda pealkirja alt (näit. tekst on 2-veeruline, pealkiri ainult 1-veeruline). Lubamatud on teksti ülekanded pealkirja alt ülespoole (nr. 3) ja allapoole (nr. 5).

Eriti ohtlik on „jalakeste“ kasutamine materjalirühmade murdmisel. „Jalakeste“ esinemisel võib lugeja siin kergesti segi minna. Nii on joon. 22 paigutatud 7. ja 8. veerule materjalirühm, mis koosneb üles paigutatud artiklist ja sõnumist

all. Lugeja loeb artikli teksti 7. veerul ning jõudes teksti ülemineku kohani 8. veerule („jalake“ nr. 4), võib näha materjalirühma kuuluva iseseisva sõnumi pealkirjas esimese artikli alapealkirja. Selle vältimiseks tuleb sõnumi pealkiri teravalt eraldada joonega, sest igasugune teine eraldamine ei oleks küllalt silmapaistev. Kuid asetades siia joone, me teeme plaanimisvea: joonega eraldatud sõnum tekitab iseseisva rühma hulka mittekuuluvat materjali mulje.



Joon. 22.
„Jalakesed“.

Kasutades „jalakest“ ainult erandjuhtudel, kui ilma selleta enam kuidagi läbi ei saa, tuleb silmas pidada tema veergude kõrguse õiget suhet. „Jalakesed“ ei tohi olla võrdsed, kuid samal ajal ei tohi üks veerg olla teisest palju kõrgem. „Jalakese“ veergude kõige eelistatavam kõrguste suhe on $1 : \frac{1}{2}$ või $1 : \frac{2}{3}$.

Seinalehe plaanimisel ei ole soovitatavad ka nn. allamurdmised (joon. 10), milledest ülalpool oli juba juttu.

Allamurdmine tekib siis, kui ühe konkreetse materjali-

rühma alla asetame materjali teisel ainel. On mõistetav, et selline allamurdmine on lugejale ainult segav.

Kui allamurdmine on möödapääsmatu (puudub muu materjal), siis see tuleb selgesti eraldada muust materjalist, taotledes seda, et allamurtud sõnumid kas või oma iseloomult vastaksid valiku tähtsusele.

Materjali selge eraldamine seinalehes omab üldse suurt tähtsust. Mõtlematu joonte, vinjettide jne. kasutamine lehe kujundamisel võib lugeja viia kergesti eksiteele.

Sõnumeid, artikleid, jooniseid, eriosasid ja materjalirühmi tuleb eraldada nii, et lugeja suudaks kohe määrata eriosade ja rühmade piire, teemaliselt lähedast ja võrrast materjali.

PEALKIRI JA TIITEL

Asume nüüd pealkirja ja tiitli tehnilise ülesehituse küsimuse juure.

Sageli võib leida seinalehti, millede pealkirjad ja isegi tiitlid on välja joonistatud mingisuguste segaste, väänlevate tähtedega või mingite muude tarbetute ilustustega: tähed mitmes laiuses ja kõrguses, sabade ja käändudega jne.

Samal ajal aga nii pealkiri kui ka tiitel peavad oma konkreetseilt ülesandelt olema eriti selgesti tajutavad. Pealkirja ülesanne on mobiliseerida tähelepanu sellele materjalile, mis on paigutatud selle pealkirja alla. Sama ülesanne on ka tiitlil kui materjalirühma ühendaval üldisel pealkirjal.

Pealkirja selge sisu peab olema seoses tema hea kujundamisega. Pealkirja kuju peab olema orgaaniliselt seotud materjali sisuga. Pealkirju seinalehtedes joonistatakse aga sageli arvestamata artikli või sõnumi tähtsust. Tähtsa poliitilise artikli kohale on asetatud vaevu märgatav „pime“ pealkiri, ja vastupidi, tähtsuselt kolmandajärguline sõnum kujundatakse vahel nii silmapaistvalt, et ta erineb kogu materjalist.

See on suur viga. Pealkirja suurus ja kujunduse kvaliteet olenevad esimeses järjekorras materjali tähtsusest, sellest, kuivõrd seda tuleb välja tõsta. Pealkirja suuruse määramisel tuleb samuti arvestada artikli paigutust (ülal, keskel või lehe allosas), teksti pikkust (artikli suurust), seinalehe formaati (mõõte) ja pealkirja asetamiseks kasutatavat veergude arvu.

On mõistetav, et väikeses seinalehes peavad pealkirjad olema mõõteilt väiksemad kui suures seinalehes. On loomulik, et lehe ülemisse ossa paigutatud tähtis artikkel peab omama suuremat pealkirja kui alla paigutatud artikkel (muidu kaotaks kujundamine oma mõju). Erandiks on sel juhul ainult joonealuse pealkiri. Väikesel artiklil (kui ta ei ole tähtsamaid lehes) on muidugi enamikult väiksem pealkiri kui mõõteilt suuremal artiklil. Ja lõpuks, suurima tähtsusega artikli pealkiri on alati suurem kui teisejärgulise tähtsusega artiklil. Peale selle aga, mida enam veerge artikkel enda alla võtab, seda suurem peab olema ta pealkiri.

Pealkiri ja tiitel võivad mõnikord olla mitmerealised. Üldiselt tuleb aga liialt pikki pealkirju vältida, samuti liigset kirevust, mis raskendab lugemist.

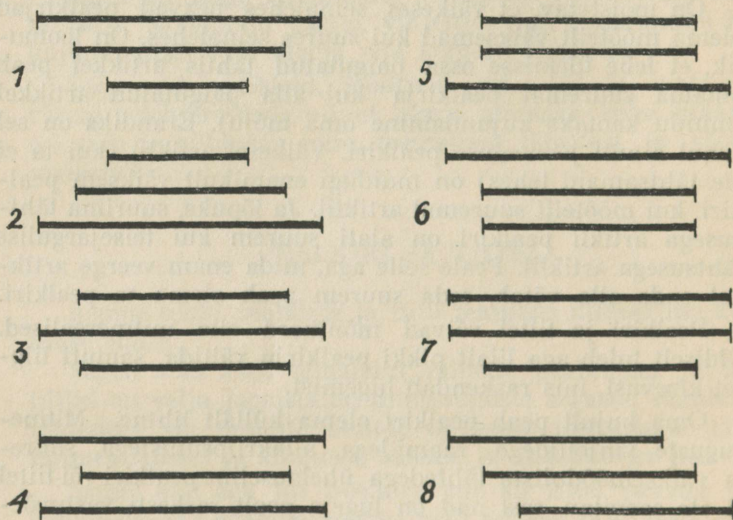
Oma kujult peab pealkiri olema küllalt lihtne. Mitmesuguste vinjettidega, raamidega, allakriipsutustega, suureja väiksemõõduliste tähtedega ühelauseline pealkiri või tiitel ei ole soovitav, sest nad on lugeja poolt raskesti vastuvõetavad.

Sageli asetatakse pealkirjade read seinalehtedes viltu ja kaardu. See pole ilus ega ka lugemiseks mugav. On kahtlemata selge, et lugemiseks kõige sobivam on pealkirja horisontaalne, sirge rida.

Joon. 23 toodud kolmerealiste pealkirjade tarvitavamadujud on koostatud just sirgjoontest. Ühe- ja kaherealiste pealkirjade juures võib kasutada neidsamu kolmerealiste pealkirjade kujusid, jättes ära tarbetud read.

Tähtis osa on pealkirja ja tiitli kujundamisel ka kirja valikul. Tänu sellele, et seinalehe pealkirju joonistatakse, on

laialdane võimalus kasutatavate kirjatüüpide mitmekesistamiseks. On tarvis ainult igal konkreetsel juhul kooskõlastada kirjatüübi valikut artikli või sõnumi tähtsusega, ta suurusega ja asupaigaga lehes. Suurima tajuvuse huvides tuleb kinni pidada joonistuselt lihtsaimatest ja selgeimast kirjadest.



Joon. 23.

Sagedamini kasutatavate kolmerealiste tiitlite ja pealkirjade kujud.

Pealkirjad ja tiitlid kirjutatakse pärast kogu muu materjali kleepimist lehte. Olenevalt nende suurusest jäetakse neile vastav ruum. Mõnikord kantakse pealkirjad ja tiitlid paberiribadele, mis kleebitakse siis lehte.

Nagu eespool näidatud, võivad pealkirjad seinalehes olla mitmevärvilised. Kuid igas materjalirühmas ja tiitlis peavad pealkirjad olema üht värvi. Teisiti rikutaks rühma

kogutud materjali ühtlus. Tuleb hoiduda lugeja silmale kahjulikult mõjuvaist väga eredaist värvidest.

On väga soovitatav jätta pealkirja ümber teatav valge väli. See hõlbustab pealkirja lugemist.

ANNAME LUGEJALE HEAKVALITEEDILISI ILLUSTRATSIOONE

Illustratsiooniks nimetatakse raamatusse, ajalehte või ajakirja paigutatud joonistust, karikatuuri, visandit, vinjetti, fotot, fotomontaaži, joonestust jne. Seinalehes mängib illustratsioon suurt ja vastutusrikast osa. Võrdselt ajalehetekstiga on illustratsioon väga mõjukaks agitatsiooni- ja propagandavahendiks ning ühenduses sellega heaks lehe kaunistamise ja elustamise vahendiks.

„Pravda“ 15. novembrist 1933. a. kirjutas illustratsiooni tähtsusest ajalehes:

„Foto ajalehes, see on samuti sõnum: informeeriv, paljastav, mobiliseeriv. Oma veenvuselt ja mõjukuselt illustratsioon ei jää maha, sageli isegi ületab ajalehe materjali teised liigid. Kui see on nii, siis kehtivad kõik need suured nõuded, mis bolševistlik ajakirjandus esitab ajalehele, ka foto, joonistuse ja karikatuuri kohta“.

Millised on need nõuded? Eelkõige peavad illustratsioonid — fotod, joonistused, karikatuurid jne. — abistama lehte organiseerida lugejat partei poolt ülesseatud ülesannete täitmisele. See tähendab, et meie illustratsioonide sisu peab vastama tänapäeva ülesandeile, peab olema aktuaalne.

Meie fotod peavad populariseerima parimaid inimesi: sangareid, stahhaanovlasi, lööktöölisi.

Fotod peavad aitama võidelda puudustega.

Meie fotod peavad aitama kanda kultuuri töötajate hulka, näidates kunstiteoseid, populariseerides teaduse saavutusi, agiteerides uue kultuurilise elu-olu kasuks.

Karikatuurid ei tohi olla lihtsalt irvitavad joonistused. Kord lõbusalt-teravmeelsed, kord vihased, nad peavad andma valusalt pihta klassivaenlasele, tema agentuurile, paljastama võõrolendeid ja laostujaid, järele aitama mahajääjaid, parandama vigu, peavad läbi imbunud olema bolševistliku satiiri vaimust.

Illustratsioonide tähtsus lehes muutub eriti mõistetavaks, kui me arvestame illustratsioonide põhilisi omadusi: mõistetavus igaühele, isegi väikese haridusega lugejale, tema piltlikkus, ligitõmbavus ja ümberlökkamatu dokumendi jõud (foto juures).

Milliseid illustratsioonide tüüpe me võime kasutada seinalehes? Eriti levinud on fotod, karikatuurid, sõbralik šarž ja joonistus (kunstniku skits). Tunduvalt harvemini kasutatakse fotomontaaže.

Erilist tähtsust omab seinalehes **karikatuur**, s. t. kujutava objekti negatiivseid jooni piisutav ja väljaneerev joonis. Seda saavutatakse väljaneerdava ebameeldivate, koomiliste joonte suurendamise ja tugevdamise teel äärmuseni. Karikatuur peab tingimata mõistetav olema igale lugejale. Ta paneb pööraselt naerma, äratades üheaegselt naeruga ka pahameelt.

Karikatuur peab tabama kurjas konkreetseid süüdlasi, küllaldaselt suure ühiskondliku tähtsusega negatiivseid nähtusi. Ainult siis ta on naeruväärne ilma põhjuseta naeruks tehtud pilketa.

Iga karikatuur peab olema selge ilma liigsete sõnadeta. Vaatamata sellele peab ta eksiarvamuste ärahoidmiseks enamalt jaolt varustatud olema vastavate peal- ja allkirjadega, mõnikord isegi seda fakti selgitava epigraafiga, mille kohta karikatuur on mõeldud. On täiesti mõistetav, et karikatuur peab olema aktuaalne ja valgustama seinalehe laialdast lugejaskonda huvitavat fakti.

Karikatuur ja eriti joonistus peavad olema tihedas seoses lehte paigutatud materjaliga. Tehniliselt nad peavad olema tehtud väljapaistvate värvidega ja mitte koormama teisejärguliste detailidega.

Eri seisukoht on karikatuuril — sõbralik šarž. Selle joonistustüübi ülesanne on ettevaatlikult, ilma jämeda familjaarsuseta ja solvamiseta nalja teha šarži objekti üle. Selle karikatuuriliigi puhul on soovitatav joonistusele asetada pealkiri „sõbralik šarž“.

Mõnikord on seinalehte kasulik paigutada materjali illustreerivaid, selgelt ja lihtsalt valmistatud diagramme.

Mitte väiksem tähtsus kui joonistusel on seinalehes ka ülesvõtteil. Nende erikaal tugevnes eriti käitiste ja kolhooside fotoharrastusringide kasvamisega. Fotodokument lehes on lugejale edukalt abiks eriti tähtsate faktide hindamisel. Hea foto, kuigi ta ei asenda artiklit tervikuna, võib mõnikord siiski ilma erilise kahjuta vähendada tema pikkust.

Foto peab olema tehtud asjatundlikult, tungimata liigselt detailidesse. Lehe jaoks on tarvis suuremamõdulisi fotosid, sest vastupidisel juhul kaotab foto oma selguse. Fotode ja joonistuste arv ei tohi olla liiga suur, et mitte laiali kiskuda lugeja tähelepanu.

Seinalehes kasutatakse mõnikord ka fotomontaaži, s. t. illustratsiooni, mis on koostatud mitmest fotost, mõnikord ka joonistusest. Montaaži eesmärk on kontsentreeritud kujul näidata lugejale ühe sündmuse, nähtuse mitut palet, anda ühes ühendatud illustratsioonis ühe või teise protsessi järgnevus, tuua paralleel mitme nähtuse või sündmuse vahel.

Et täita neid nõudeid, peab montaaž koosnema fotodest ühel ainestikul. Montaaži kõik osad peavad olema omavahel loogiliselt ja teemaliselt seotud ja paigutatud valjult järgnevuse korras. Fotode arv fotomontaažis ei tohi olla liiga suur, teisiti lugeja tähelepanu ei oleks koondatud tähtsamale materjalile.

Läheme üle illustratsioonide murdmisele. Paiga otsimisel illustratsioonile seinalehes tuleb eelkõige selgitada, kas ta on iseseisev või on ühenduses teatava artikliga (sõnumiga). Viimasel juhul illustratsiooni paigutus oleb kohast, kus asub illustreeritav materjal; materjali selgitav illustratsioon paigutatakse antud artikli või sõnumi sisse.

Kui aga illustratsioonidel on iseseisev ülesanne, siis nende murdmisel peetakse kinni samast korrast nagu teksti murdmiselgi, paigutades aktuaalsemad illustratsioonid lehe kõige tähtsamaile kohtadele. Siiski tuleb siin teha väike parandus. Pidades silmas fotode ja joonistuste paigutamise tarvidust vastavalt nende tähtsusele, me peame samal ajal püüdma neid paigutada aktuaalse materjali lähedusse, tähtsamate artiklite ja sõnumite juure. See parandus tuleb teha illustratsiooni omaduse tõttu — mõjuda esiletõstvalt kõrvalolevale ajalehematerjalile (joon. 24).

Illustratsioonide paigutamisel tuleb vältida nende liialt üksteise lähedale asetamist, peale nende juhtude, mil joonistused või fotod on ühel ning samal teemal ja täiendavad üksteist. Tuleb taotleda, et illustratsioonid oleksid üksteisest eraldatud horisontaalses ja vertikaalses suunas vahepealse tekstiga ega asuks ühisel vertikaalsel või horisontaalsel joonel (joon. 25).

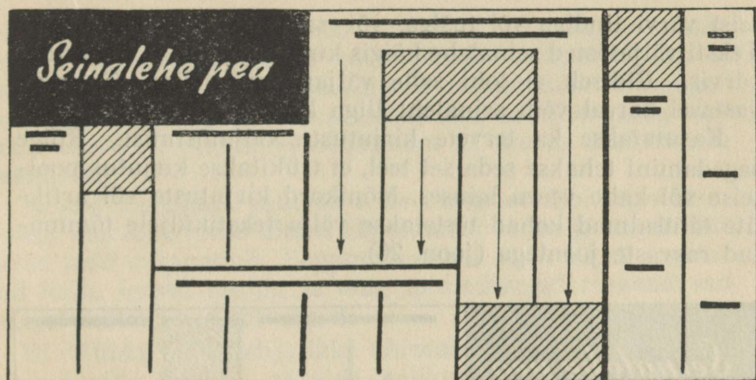
Kui seinalehel ei ole oma kunstnikke ega fotokorrespondente, võib lehe illustreerimiseks mõnikord kasutada fotosid ja joonistusi trükitud ajalehtedest ja ajakirjadest, valides välja paigutatavale tekstile vastavad illustratsioonid.

VÄLJATÖSTED TEKSTIS

Eespool juba peatusime materjali väljatõstmisviiside juures tema vastava paigutuse ja pealkirja ning tiitli kujundamise teel. On veel üks materjali väljatõstmise viis — väljatõstmine teksti sees.

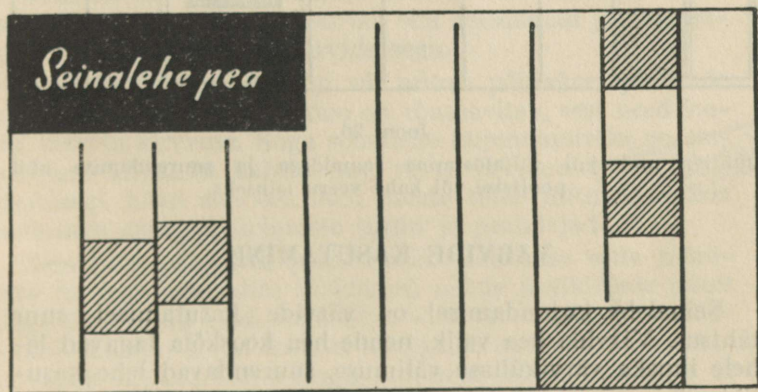
Et kõita lugeja tähelepanu artikli või sõnumi tähtsamaile kohtadele, tuleb need kohad välja tõsta teise kirjaga, mis erineb sellest, millega on kirjutatud antud artikli või sõnumi ülejäänud tekst.

Seinalehes, mille materjal on kirjutatud masinal, on kõige otstarbekam kirjutada tähtsaimad kohad suurte tähtedega või joontega alla kriipsutada tavaline kiri. Käekirjalistes lehtedes võib artiklite kõige tähtsamad kohad kirjutada



Joon. 24.

Fotod ja joonistused (viirutatud) tõstavad esile nende kõrval seisva seinalehe juhtiva materjali.

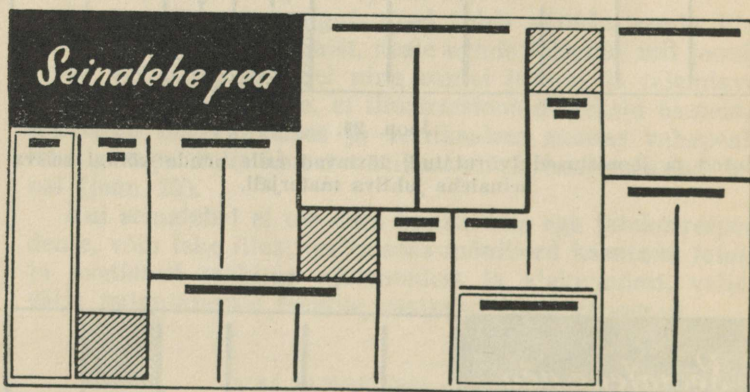


Joon. 25.

Piltide ebaõige paigutus.

teist värvi tindiga või tušiga, või samuti alla kriipsutada. Teksti väljatõsted seinalehe kõrgis kirjutustes tuleb teha ühes värvis. Üldiselt ei tohi selle väljatõstmisviisiga liialdada, vastasel korral võib seinaleht liiga kirjuks muutuda.

Kasutatakse ka tervete kirjutuste väljatõstmist. Kõige sagedamini tehakse seda sel teel, et trükitakse kirjutus poolteise või kahe veeru laiuses. Mõnikord kirjutuste või artiklite tähtsaimad kohad tõstetakse välja tekstiküljele tõmmatud rasvaste joontega (joon. 26).



Joon. 26.

Juhtiva materjali väljatõstmine raamidega ja suurendamise abil poolteise või kahe veeru laiuseks.

VÄRVIDE KASUTAMINE

Seinalehe kujundamisel on värvide kasutamisel suur tähtsus. Värvide hea valik, nende hea kooskõla tagavad lehe ilmeke värviküllase välimuse, suurendavad lehe kasulikkust.

Ometi kaugeltki mitte kõik toimetajad ei osuta vajalikku tähelepanu värvide valiku ja kooskõla küsimustele seina-

lehes. Mõned toimetajad kasutavad ühes ning samas numbris seesugust värvide ja värvitoonide mitmekesisust, et seinaleht oma kirevuselt on lihtsalt eemaletõukav. Niisuguses lehes on lugejal raske orienteeruda, ta tähelepanu kistakse laiali värvide kirevusega, silm ei suuda keskenduda peamisele.

Mõned seinalehed satuvad teise äärmusse. Hoidudes kirevusest nad kasutavad ainult ühetoonilisi värve ja kooskõlastavad neid oskamatult. Lõpptulemusena need lehed avaldavad halli, igavat muljet ja oma „pimedusega“ raskendavad lugejal materjaliga tutvumist.

Et vältida neid kahjulikke äärmusi lehe kujundamisel, tuleb õppida tundma värvide valikut, kooskõlastamist ja paigutamist. Tuleb tunda põhivärve ja nende kooskõla.

Põhivärve on seitse: punane, oranž, kollane, roheline, helesinine, sinine ja violett. Neile põhivärvidele tuleb lisandada veel valge ja must, siis on kasutuses täielik värvide valik, mis kindlustab pealkirjade, joonte, loosungite, karika-
tuuride jms. tarvilikku värvimist.

Kõik teised värvid ei kuulu põhivärvide hulka ja erinevad vaid oma toonilt; nad võivad olla heledamad ja tumedamad või kujutavad põhivärvide segu.

On täiesti selge, et kõigi või mitme põhivärvi ja nende eritooni üheaegne kasutamine on ebasoovitav, sest need loovad tarbetu kirevuse. Kogu seinalehe kujundamiseks on otsustarbekas kasutada kaht-kolme värvi ja ainult neid, mis üksteisega hästi sobivad. Just nõnda tuleb mitmekesistada naabruses asuvate kirjutuste tiitlid ja pealkirjad.

Seinalehe põhilistes pealkirjades tõstetakse esile mõni-kord (sellega aga mitte liialdades) nende pealkirjade sisult kõige tähtsamad osad. Neid sõnu võib värvida ka teise, ülejäänud sõnade värvist erineva värviga, samuti võib suurendada nende sõnade kirja. Kogu pealkirja silmapaistvus ja ta tähtsa osa esiletõstmine saavutatakse värvide õige kooskõllaga. Seepärast on väga tähtis selgitada, missugused kooskõllad on kõige vastuvõetavamad.

Ex Libris Univ. Tart.

Oletame, et meie pealkiri koosneb kolmest sõnast, milledest esimene ja kolmas on värvitud punaseks. Teist sõna me püüame värvida mitmes värvis, otsides nende paremat sobivust punase värviga. Järjekorras kasutades teise sõna värvimiseks helepunast, oranži ja kollast värvi me veendume, et neil värvidel on väike erinevus üksteisest, nad ei loo teravat erinevust ja mõningal kaugusel isegi sulavad ühte. Vastupidi, värvides teise sõna roheliseks ja siniseks, me veendume saadud värvide järsus kontrastsuses. Kombinatsioonid, kus puuduvad järsud värvilised erinevused, ei tule tarvitada, sest nad on silmale vähe vastuvõetavad. Niisugused ebasobivad kombinatsioonid on: must ja sinine, punane ja oranž, kollane ja oranž, violett ja punane, roheline ja kollane jt.

Kontrastsus värvide kombinatsioonis on materjali esiletoetmise ja hea vastuvõetmise kõige tähtsam tingimus. Konstrueerides põhivärvidest mitmesuguseid värvikombinatsioonid kontrastsuse põhimõttel, võime veenduda nende teatavas reeglipärasuses.

On kindlaks tehtud, et parimad värvide kombinatsioonid on:

- | | |
|-------------------------|--------------------------|
| 1. Punane ja roheline. | 5. Helesinine ja punane. |
| 2. Oranž ja helesinine. | 6. Sinine ja oranž. |
| 3. Kollane ja sinine. | 7. Violett ja kollane. |
| 4. Roheline ja violett. | |

Kõik need värvikombinatsioonid on mõnusad silmale, on kergesti vastuvõetavad ja annavad eredust ja selgust pealkirjale.

Peale eeltoodud kombinatsioonide ei ole oma mõjujõult ja nähtavuskerguselt vähem aktiivsed musta värvi kombinatsioonid kõigi heledate värvidega:

1. Must ja punane.
2. Must ja oranž.
3. Must ja kollane.
4. Must ja heleroheline jne.

Mitmesuguseid põhivärvide toone (nüansse), samuti täiendavaid värve saab kergesti nende koostamise teel mitmesugustes värvikombinatsioonides. Neist kõige tähtsamad on:

1. Punane + kollane annab oranži.
2. Kollane + sinine annab rohelise.
3. Punane + sinine annab violeti.
4. Violet + helepunane annab tumepunase.
5. Punane + must annab pruuni.
6. Must + valge annab halli.
7. Heledaid värve ja mitmesuguseid erinüansse saadakse tumedaid värve valgega segades.

Kogu värvide mitmekesisuse ja nende rikkaliku kombinatsioonivõimaluse õige kasutamine peab tagama lehe ilusa välimuse ja tema kerge vastuvõtu lugeja poolt.

SEINALEHE VÄLJAANDMISE TEHNIKA

Määrates ära seinalehe kujundamisega seoses olevad põhilised küsimused, peatume lühidalt ka tema väljaandmise protsessil.

Materjali ümberkirjutamine. Tavaliselt pärast seda, kui kogu järgmisse seinalehe numbrisse minev materjal on mustandis lõplikult parandatud ja redigeeritud, ta antakse masinal ümberkirjutamiseks. Siin on oluline ette määrata täpne laius paberil (veerul), millele ümberkirjutamine toimub. Paber peab omama standardlaiust ja vastama lehe veeru laiusele.

Kuna masinal ümberkirjutatud materjal peab omama puhast ja täpset ilmet, siis selles ei ole lubatavad mahatõmbamised ega väljapuhastamised, mis kiire töö juures kirjutusmasinal on tavalised. Seepärast tuleb materjal masinal kirjutada eraldi lehtedel, mitte aga pikkadele ribadele mitu sõnumit koos. Iga artikli ja sõnumi kirjutamine eri lehele annab võimaluse ümberkirjutamisel rikutud lehti kergesti asendada ja, peaasi, tagab materjali edaspidise plaanimise lihtsuse.

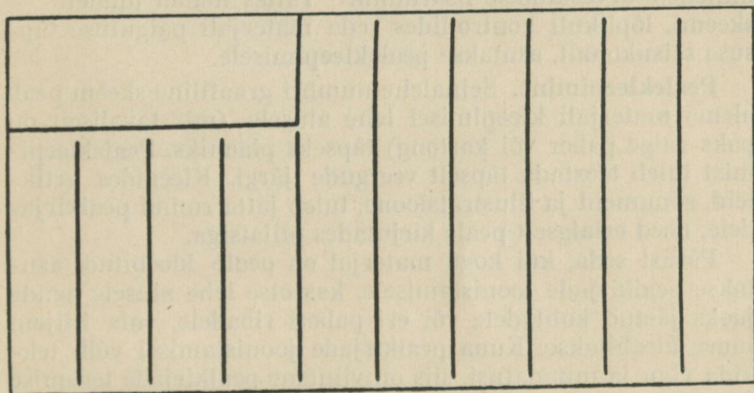
Kui kirjutusmasinat ei ole, kirjutatakse artiklid ja sõnumid ümber käsitsi. Sel juhul on parem kirjutada trükitähtedega. Peamine nõue käsikirjalise seinalehe vastu on šrifti ja käekirja selgus. Vasakule ja paremale poole tuleb paberile jätta $\frac{1}{2}$ —1 sm laiune valge äär. Ümberkirjutamist tuleb toimetada hoolikalt, jälgides ridade sirgust. Selleks on soovitatav lineerida paberile pliiatsiga read. On soovitatav ära märkida ka kirja kõrgus. Pärast teksti väljakirjutamist jooned kustutatakse kummiga.

Artiklite ja sõnumite ümberkirjutamisel (masinal ja käega) tuleb see, mis on märgitud väljatõstmiseks formaadi kaudu, ümber kirjutada kahele või poolteisele veerule. Siinsamas tuleb alla kriipsutada tähtsamad sõnad või read (mõnedel juhtudel võib allakriipsutamist asendada kirjutamine suurte tähtedega). Väikesed sõnumid, mis tõstetakse välja rasvaste värviliste joonte abil külgedel, tuleb ümber kirjutada, jättes servadele 2—3 sm laiused ääred. Vastavais kohtades originaalis tuleb teha selle kohta juhatused.

Korrektuur. Eespool juba märkisime selle asjaolu tähtsust, et leht ilmuks trükivigadeta. Vigadeta lehe ilmumist võib tagada korrektuuri hea korraldus. Seinalehe tingimustes see ei tee erilisi raskusi. Selleks tuleb eelkõige tagada ümberkirjutamisele minevate originaalide põhjalik läbitöötamine. Originaalid peavad olema tähelepanelikult läbi loetud ja läbi töötatud. Neis tehtavad parandused tuleb teha väga hoolikalt ja loetavalt.

Pärast seda, kui sõnumid ja artiklid on üksikuile lehtedele ümber kirjutatud, tuleb need hoolikalt läbi lugeda ja neis teha tarvilikke sisulisi ja ortograafilisi parandusi. Lugemisel tuleb ümberkirjutatud teksti võrrelda originaaliga. Kui vigu ei ole palju ja nende parandamine ei riku välisilmet, siis on pärast parandamist kirjutus murdmiseks (pealekleepimiseks) ette valmistatud. Kui vigu on palju ja nende parandamine määrab materjali, tuleb uuesti parandatud sõnumid ja artiklid veel kord ümber kirjutada. Kuid sel juhul on tarvilik nende teiskordne läbivaatamine, sest ümberkir-

jutamisel võivad sisse jääda üksikud vead või tekkida uued. Veidi ette jõudes tähendame, et kui kogu seinaleht on peale kleebitud ja kõik pealkirjad tehtud, tuleb lehe terviklikuks kontrollimiseks **uuesti** tähelepanelikult läbi lugeda kõik artiklid, sõnumid ja muud materjalid. See on väga oluline, sest siin kontrollitakse lehte terviklikult ja enne seinale paigutamist juba lõplikult. Alles pärast kogu lehe hoolikat läbivaatamist ja avastatud kirja- ja trükivigade parandamist võib lehe üles riputada.



Joon. 27.

Seinalehe mudel.

Korrektuuri peab lugema toimetaja ise või vastasel korral usaldama selle eriti asjatundlikule inimesele, mis eeldab aga siiski järgnevat läbivaatamist toimetaja poolt. On endast mõistetav, et korrektuuri lugemist võib usaldada ainult täielikult kirjaoskajale ja poliitiliselt ettevalmistatud inimesele.

Murdmiskava koostamine. Peale materjali redigeerimist ja korrektuuri tegemist asutakse numברי murdmisele. Artiklitele, sõnumitele ja piltidele tuleb kindlustada õige, läbimõeldud paigutus ja esiletõstmine. Selleks tuleb koostada

numbri murdmise täpne kava. See kava, seinalehe tehtava numbri graafiline skeem kantakse erilisele paberilehele — mudelile (joon. 27).

Algul grupeeritakse materjal teemade, materjalirühmade või osakondade järgi, määrates nende asukoha lehes. Tehes materjalihulga arvestuse (mida tuleb teha ridade viisi või sentimeetrites) märgitakse skeemis igale materjalile vastav ruum, joonistades selle välja kõigi varemtoodud plaanimisreeglite kohaselt. Samas kirjutatakse skeemile ka pealkirjad, milledele arvestatakse lisaruumi. Täites nõnda mudeli — skeemi, lõplikult kontrollides seda materjali paigutuse täpsuse seisukohalt, asutakse pealekleepimisele.

Pealekleepimine. Seinalehe numbri graafiline skeem peab olema materjali kleepimisel lehe alusele (mis tavaliselt on paks valge paber või kartong) täpselt plaaniks. Pealekleepimist tuleb teostada täpselt veergude järgi. Kleepides artikleid, sõnumeid ja illustratsioone, tuleb jätta ruumi pealkirjadele, need esialgselt peale kirjutades pliiatsiga.

Pärast seda, kui kogu materjal on peale kleebitud, asutakse pealkirjade joonistamisele, kas otse lehe alusele nende jaoks jäetud kohtadele või eri paberi ribadele, mis hiljem juure kleebitakse. Kuna pealkirjade joonistamisel võib tekkida vigu ja muudatusi, siis on viimane pealkirjade tegemise viis sobivaim ja seda tuleb eelistada.

Kogu materjali ja pealkirjade pealekleepimise tööd, vastavalt ettevalmistavale skeemile, kui ka pealkirjade kirjutamist tuleb teha väga hoolikalt. Kõige parem on see töö usaldada kunstnikule, kusjuures valmis lehe peab tingimata läbi vaatama toimetaja.

* * *

Plaanides õieti materjali, kasutades kujundamiseks tarvilikke tehnilisi vahendeid võib iga toimetaja kerge vaevaga saavutada poliitiliselt kõrgetasemelise ja kultuurse ilmega seinalehe.

HIND 1 RBL. 20 KOP.

A-12346